

**работніца
і сялянка** 2 1972

50.5090

СА СВЯТАМ ВАС, ДАРАГІЯ ЖАНЧЫНЫ!

У гэты святочны перадвеснавы дзень, Дзень міжнароднай салідарнасці жанчын, мы заўсёды азіраемся на пройдзены шлях. Жанчыны краіны сацыялізму прайшлі шлях вялікі і шчаслівы.

Да новага жыцця паклікаў іх Вялікі Кастрычнік, стварыў усе ўмовы для свядомай, насычанай глыбокім сэнсам дзейнасці. Для нас, савецкіх людзей, стала звычайным бачыць жанчыну на кіруючай рабоце, жанчыну, якая ўзначальвае вялікае прадпрыемства, калгас, бальніцу, міністэрства. З радасцю і гонарам мы адзначаем рознабаковыя здольнасці жанчын, іх смеласць і мудрасць, уменне прыкладсці свае сілы ў любой галіне стварэння матэрыяльных даброт, у навуцы, мастацтве. Часам мы нават не задумваемся над тым, што амаль усе тканіны са-тканы рукамі жанчын, большасць абутку, які мы носім, пашылі жанчыны. Дываны, што ўпрыгожваюць наш быт, і трыкатаж, і адзенне ў асноўным вырабляюць жанчыны. Дамы, у якіх жывем, таксама пабудаваны з удзелам жанчын. У вытворчасць машын, якія заваявалі добрую славу на міжнародным рынку, таксама ўкладзена праца нашых жанчын. Адчыніце дзверы ў любое канструктарскае бюро, лабараторыю — і вы ўбачыце жанчын, якія схіліліся над чарцяжамі, прыборамі. Пабывайце на Мінскім гадзінніковым, пагаварыце з галоўным канструктарам завода Антанінай Кузьмінічнай Агапавай. Якімі ведамі неабходна авалодаць, якую працавітасць трэба мець, каб ствараць новыя і новыя выдатныя мадэлі! Беларускія гадзіннікі не толькі пакарылі свой унутраны рынак, але і выйшлі на міжнародны, паспяхова канкуруюць з вырабамі буйнейшых, здаўна вядомых гадзінніковых фірм.

Тысячы энергічных, кемлівых жанчын рэспублікі сталі высокакваліфікаванымі рабочымі, брыгадзірамі, майстрамі. Сярод іх шмат перадавікоў і наватараў вытворчасці, а звыш 200 удастоены звання Герояў Сацыялістычнай Працы.

Партыя і ўрад высока цэняць працу савецкіх жанчын, ствараюць ім усе ўмовы для творчасці і ўзлёту.

Вялікія задачы паставіла перад намі новая пяцігодка. Паспяховае выкананне яе планаў зробіць наша жыццё яшчэ лепшым, яшчэ прыгажэйшым. Тысячы навасёлаў увойдуць у новыя добраўпарадкаваныя кватэры, дзеці нашы атрымаюць прасторныя светлыя класы, новыя сады і яслі. Значна пашырыцца сетка прадпрыемстваў грамадскага харчавання, камбінатаў бытавых паслуг, якія вызваляюць нас ад непрадукцыйнай дробнай хатняй гаспадаркі. Карэнным чынам зменяцца ўмовы працы на вытворчасці. Усё гэта дазволіць жанчыне-працаўніцы аддаць больш часу выхаванню дзяцей і культурнаму адпачынку.

Вялікія змены адбываюцца ў жыцці жанчыны-сялянкі. У далёкае мінулае адышлі прасніца і кросны. Электрыфікуюцца вёскі, у хаты прыходзяць не толькі тэлевізары, халадзільнікі і пральныя машыны, але і водаправод, газ, ванна.

Вельмі высокую ацэнку атрымала забудова вёскі Верцялішкі Гродзенскага раёна — сучасная, прыгожая, зручная. Аўтары архітэктурнага праекта адзначаны Дзяржаўнай прэміяй Саюза ССР. І такіх вёсак, якія больш нагадваюць добраўпарадкаваны гарадскі пасёлак, з кожным годам будзе ўсё больш і больш.

Вялікае неаспрэчнае дасягненне Савецкай улады — высокая адукаванасць народа. Дзяржава забяспечвае дзесяцігадовую адукацыю кожнаму юнаку і дзяўчыне. У 28 ВНУ рэспублікі навучаюцца 73 тысячы жанчын. Шмат іх сярод навуковых работнікаў. Інстытут фізіялогіі Акадэміі навук БССР ўзначальвае доктар біялагічных навук прафесар Лідзія Сямёнаўна Чаркасава, дырэктарам Інстытута фізікі цвёрдага цела і паўправаднікоў працуе Ларыса Фёдораўна Ільюшэнка. За вялікі ўклад у беларускае мовазнаўства нядаўна ўдастоены Дзяржаўнай прэміі СССР дактары навук Юзэфа Фларыянаўна Мацкевіч і Ніна Трафімаўна Вайтовіч. Сярод спецыялістаў з вышэйшай і сярэдняй адукацыяй, занятых у народнай гаспадарцы рэспублікі, амаль 60 працэнтаў — жанчыны. У нашай краіне адукацыя даступна ўсім працоўным. Прачытайце надрукаваны ў гэтым нумары часопіса нарыс «Яе дзеці»: удава-сялянка Серафіма Іосіфаўна Супрыяновіч, маці дзесяцірых сыноў і дачок, адна, без мужа, пры дапамозе Савецкай улады здолела даць адукацыю ўсім сваім дзецям.

За самае дарагое, за здароўе чалавека, змагаюцца нароўні з мужчынамі нашы жанчыны-медыкі. Хто не ведае імёнаў прафесара доктара медыцынскіх навук Антаніны Лаўрэнцьеўны Леановіч, акуліста прафесара Таццяны Васільеўны Бірыч, артапеда прафесара Розы Міхайлаўны Мінінай, якія зрабілі вялікі ўклад у медыцынскую навуку!

Высокае званне савецкага настаўніка з гонарам носяць многія жанчыны. Яны раскрываюць перад нашымі дзецьмі вялікі свет, узбройваюць іх глыбокімі і ўсебаковымі ведамі. Намеснікам міністра асветы працуе Ганна Іванаўна Канцавая.

Мы не забыліся пра мужнасць і ратныя подзвігі жанчын у гады Вялікай Айчыннай вайны. Мы захоўваем у памяці імёны абаронцаў Брэсцкай крэпасці, памятаем лётчыц, якія бясстрашна ўзнімаліся для барацьбы з ворагам у высокае неба, ніколі не забудзем беларускіх дзяўчат Герояў Савецкага Саюза Алену Стэмпоўскую і Зіну Партнову, якія аддалі жыццё за нашу светлую долю, за наша сённяшняе шчасце. У нашай памяці вечна жывуць адважныя партызанкі, разведчыцы, бясстрашныя падпольшчыцы, франтавыя ўрачы і медсёстры.

Савецкія жанчыны ўмела спалучаюць вытворчую работу з грамадскай дзейнасцю. Лепшыя з лепшых выбраны ў Вярхоўны Савет БССР. 153 жанчыны з'яўляюцца яго дэпутатамі. Ніна Лявоўна Сняжкова працуе намеснікам Старшыні Савета Міністраў БССР. Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР — кандыдат гістарычных навук Елізавета Пятроўна Чагіна, намеснік старшыні — дырэктар камвольнага камбіната Марыя Сцяпанавна Конанава.

Усё гэта — натхняючы прыклад для жанчын капіталістычных краін. Наведаўшы краіну Саветаў, яны бясконца захапляюцца нашымі велізарнымі заваёвамі і поспехамі, клопатамі дзяржавы, аховай мацярынскіх правоў.

Са святам вас, дарагія жанчыны! Няхай жыве 8-е Сакавіка — Дзень салідарнасці жанчын планеты!

Мы змяшчаем гэтыя фотаздымкі ў сённяшнім нумары часопіса як наша сардэчнае віншаванне са святам усіх вас, дарагія сяброўкі. Дзяржа Марыя Аляксандрава, заточніца з Гомеля Люба Кукушкіна, прадзільшчыца Яўгенія Кот, студэнтка музычнага вучылішча Галіна Забеліч, электразваршчыца Марына Краснашчокава, Валя Дземальчонак з Полацкага завода шкловакна і іншыя ўвасабляюць лепшыя рысы нашых сучасніц. Прыгажосць, працавітасць, сардэчнасць...

Фота Н. Жалудовіча, Ч. Мезіна, А. Перахода (БЕЛТА), І. Юдаша, А. Когалы, М. Барысенкі.

Пралетары ўсіх краін, яднайцеся!

работніца і сялянка

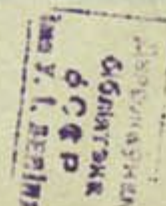
№ 2 ЛЮТЫ
1972

ШТОМЕСЯЧНЫ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНЫ
І ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС

ВЫДААННЕ ЦК КП БЕЛАРУСІ

ГОД ВЫДААННЯ СОРАК ВОСЬМЬ

Выдавецтва ЦК КП Беларусі

КАЛІ аднойчы ў ваш дом прыйдзе—ці можа прыйшло ўжо—хараство віцебскага дывана, калі яго фарбы і ўзоры прынеслі вам радасць, а ваш пакой у момант стаў намнога больш утульны, гэта вам падаравалі людзі, пра якіх сёння пойдзе расказ у нашым часопісе.

Але перш-наперш падзялюся некаторымі думкамі. Пасля таго, як вашы карэспандэнты пабывалі на гэтым камбінаце, адзін сакрэт хочацца разгадаць разам з вамі. Усё, як кажуць, пазнаецца ў параўнанні. Дык вось, калі параўнаць Віцебскі дывановы з Брэсцкім, пра які мы пісалі некалькі гадоў назад,—памятаеце яго светлыя, прасторныя цэхі, нібы залы палацаў, яго найноўшае абсталяванне, яго работніц, што, нібы саперніцы міфалагічнай багіні, ствараюць дзівосную прыгажосць?—то Віцебскі дывановы з першага погляду пакідае ўражанне крыху іншае.

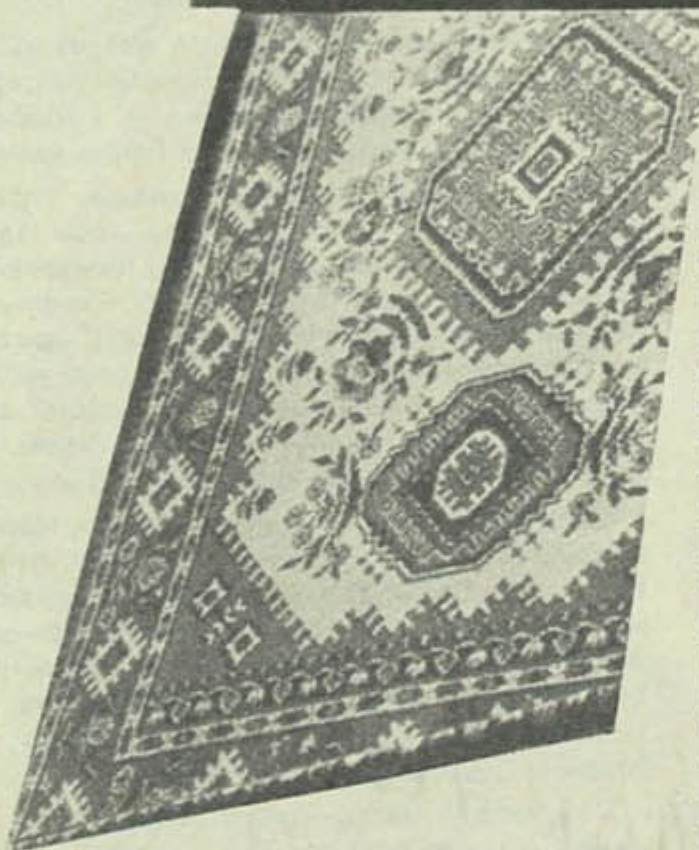

Віцебскі дывановы камбінат: Люба Шыла, Таня Ляонцьева, Ала Васільева і Рэня Каравіцкая.

АДЗІН

ВЯЛІКІ

САКРЭТ...

Фота В. Вяхоткі.

Тут няма цэхаў-палацаў. Тут старое памяшканне. І станкі ў большасці—старыя. Але па сваёй прыгажосці віцебскія дываны не саступаюць брэсцкім. Планы перавыконваюцца, гатунак прадукцыі толькі самы вышэйшы. На камбінаце чакаюцца вялікія змены, будзе і новае абсталяванне, і новыя, як усюды на прадпрыемствах, пабудаваныя за апошнія гады, выдатныя прасторныя цэхі. Але якім чынам калектыву камбіната не здаў сваіх пазіцый нават пры цяперашніх умовах?

Віцебскі дывановы першы ў рэспубліцы назваў калектывам камуністычнай працы. Цяпер, калі такіх калектываў у нас шмат, можа, і не выклікае гэты факт асаблівага здзіўлення. Але падумаўце: стаць першымі ў рэспубліцы!

Мы будзем разам з вамі разгадаць гэты сакрэт, калі пазнаёмімся крыху бліжэй з некаторымі людзьмі камбіната.

А пакуль што вернемся да пачатку нашай размовы...

Значыць, у ваш дом прыйшло хараство... Вы павесілі на сцяну ці паклалі на падлогу дыван, зроблены ў Віцебску, залюбаваліся яго жывымі, яркімі фарбамі, яго нечаканымі, як падарунак, узорами. А цяпер пройдземся па камбінаце. Не дзеля таго, каб ведалі вы ўсю тэхналогію вытворчасці дываноў,—яна, трэба сказаць, усё яшчэ працаёмкая, карпатлівая і складаная,—а каб яшчэ лепш разумелі ўсе мы цану працы чалавечай.

— Вось так, значыць, і пачынаецца новы дыван?

У самым прасторным, самым светлым пакоі камбіната працуюць мастакі. Я спынілася ля аднаго стала, некалькі хвілін узірала ў малюнак, што ляжаў перад жанчынай-мастаком.—ужо амаль гатовы малюнак, першы подых будучага дывана.

Ганна Аляксандраўна Саленікава—адна з лепшых, самых вопытных і таленавітых мастакоў-дываноўшчыкаў. Калі б я магла пералічыць ці паказаць вам усё, што зроблена рукамі гэтай жанчыны! Дываны са слугі арнаментам, дываны паводле грузінскіх, азербайджанскіх матываў... Народны матывы—гэта яе захапленне. Дыван са слугі арнаментам 15 гадоў не здымаецца з вытворчасці, бо карыстаецца нязменным попытам. А юбілейны дыван-пано, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна! Нядаўна ў адным службовым кабінце я ўбачыла гэты дыван, і прыемна стала, што асабіста знаёма цяпер з аўтарам гэтага пано, з гэтай спакойнай, ветлівай жанчынай сярэдніх гадоў і што нават ведаю некаторыя таямніцы яе творчасці.

— Не, дыван пачынаецца значна-значна раней. Спачатку западзе табе ў душу нейкі адзін незабыўны матыв. Дзе ты бачыў яго, і не скажаш адразу... Ці ў музеі, дзе захоўваюцца ўзоры народнай творчасці, ці ў далёкай творчай камандзіроўцы, ці аднойчы на вуліцы, калі два чалавекі ў рознакаляровым адзенні стануць раптам побач і створаць сабою незвычайную гаму фарбаў, ці сонечныя блікі ўпадуць мудрагелістым узорам на падлогу—ёсць адзін такі дыван, створаны нашым мастаком,—ці на досвітку ўразыць тваё ўяўленне колеры небасхілу... І будзеш хадзіць, думаць, шукаць, выпрабавваць варыянт за варыянтам. І нават у сне ўбачыш сваю задуму. Ну, а потым...

На камбінаце чатыры жанчы-

ны-мастакі (канечне, ёсць і мужчыны, і пра іх таксама можна сказаць нямала добрых слоў). Мастачкі Ганна Саленікава, Тамара Гусіна, Зоя Луданэ і каларыст—яе праца таксама вельмі і вельмі адказная—Яўгенія Несцяркова амаль заўсёды ў сваёй творчасці аддаюць перавагу ўзорам паводле народных матываў.

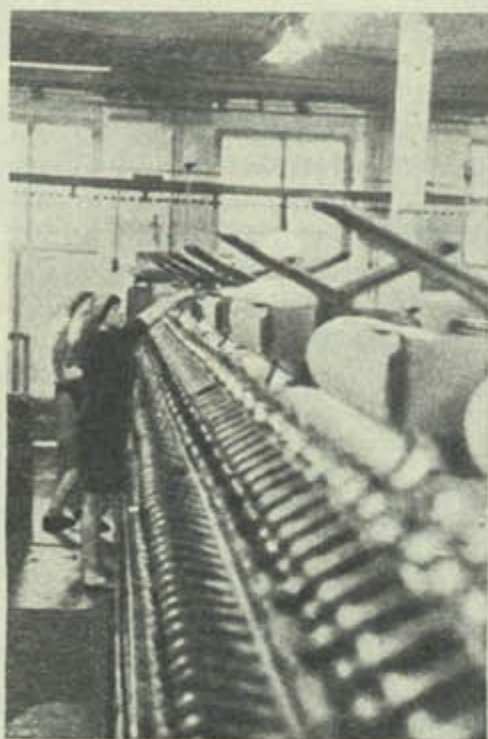
Дарога ад мастака да ткачы—яшчэ такая далёкая... Пакуль яшчэ справа дойдзе да ўзора, колькі аперацый павінна прайсці звычайная воўна, каб стаць вашым дываном! Часальны ўчастак, прадзільны, фарбавальны, матальны, снавальны—усюды рукі, вочы і душа людзей, праца якіх вызначае будучыя якасці дывана. І чалавек, які праводзіць нас па камбінаце, ледзь не пра кожную работніцу коротка, але канкрэтна скажа некалькі добрых слоў.

— Вось гэта Зінаіда Аляксандрава. Знаёмцеся. Адна з лепшых прадзільшчыц. Яе прадукцыя—толькі выдатная. Перайшла на павышаную зону абслугоўвання. Замест 37 верацён абслугоўвае 49.

А снавальшчыцы? Прафесія патрабуе і ўважлівасці і майстэрства. Лепшая ў сваёй прафесіі Таня Кавалеўская, знаёмцеся. Зусім дзяўчынкай прыйшла са школы-інтэрната. І вось, калі ласка,—сваёй справы майстар.

Сваёй справы майстар... Паходзіш вось так ад аднаго ўчастка да другога, амаль ля кожнага станка, амаль пра кожную работніцу пачуеш гэтыя словы—і твой бланкот ператворыцца ў суцэльны пералік імён і прозвішчаў, і ты проста ска-

жаш чытачам сваім: так, я разумею, чаму гэты калектыў стаў першым калектывам камуністычнай працы. І яшчэ адно ты зразумееш, сутыкнуўшыся з такою з'явай. Віцебск — горад традыцыйна пралетарскі, і гэтыя жанчыны — прамыя нашчадкі тых працавітых работніц віцебскіх фабрык, што ў першыя гады Савецкай улады ўздымалі сцяг новага жыцця.

Цудоўныя парасткі ніколі не знікаюць бясследна.

Мы працягваем сваё падарожжа. Затрымаемся крыху даўжэй у ткацкай вытворчасці. Яна і вонкава выглядае больш эфектна — каб вы паглядзелі, як тут плывуць метр за метрам гатовыя дываны, якое багацце фарбаў, адценняў, узораў! Вось на адным станку — на зялёным полі залатыя зоркі. А тут — дзе толькі знайшлі гэткае незвычайнае адценне чырвонага колеру? — быццам жывое вогнішча палымнее, а тут спакойная, стрыманая гама... На любы густ, да любога інтэр'ера. І ткачыкі побач са сваімі вырабамі выглядаюць прыгожа, горда.

Перш за ўсё — іхняя праца, самая адказная і самая кваліфікаваная на камбінаце. Каб быць добрай ткачыхай, адной стараннасці і ўважлівасці мала. Трэба мець талент. Трэба адчуваць адразу ўсё: і кожны рух станка і кожны віток пражы... Ледзь што не дагледзеў — і пойдзе брак. А што такое брак хоць аднаго дывана, калі тут столькі працы закладзена, калі іх так чакаюць людзі... Ткачыкі ведаюць цану сваёй прадукцыі!

Прадзільны ўчастак: круцільшчыца Зінаіда Аляксандрава.

Ткачыха Раіса Сірукас.

Мастак Ганна Аляксандраўна Саленікава.

Ёсць у ткацкай вытворчасці камбіната адзін участак — акмісцёрскі. Акмісцёрскія дываны, у адрозненне ад жакардавых, крыху вузейшыя, але які дасканалы чоткі іх узор, якая чысціня фарбаў! Кожная ткачыха на адным станку можа зрабіць за змену 18—20 дываноў. З месяца ў месяц на гэтым участку не ведаюць слова «брак», не ведаюць, што значыць недавыканаць план. І каб разгадаць далей нашы «сакрэты», пастарэмся бліжэй пазнаёміцца з людзьмі, якія тут працуюць.

...Яны ўвайшлі ў кабінет майстра ўдваіх — вучаніца і настаўніца. Ткачыха-ветэран Марыя Кузьмінічна Жыгунова, жанчына моцна скроеная, з зусім яшчэ не старым тварам, чорнымі вачыма. І тоненькая, маўклівая ў прысутнасці старэйшых — а між тым ужо лепшая па прафесіі — Ала Васільева.

Прозвішча Жыгуновай мне назвалі яшчэ раней, калі майстар цэха пералічваў людзей, ад якіх, нібы галіны ад моцных ствалоў, ідуць у калектыў каштоўныя шматгадовыя традыцыі. Матруна Васільеўна Шашуткіна, Яўгенія Сяргееўна Сляпцова і яна, Жыгунова. Усё лепшае, усё першае, самае сумленнае ідзе ад іх, васьм гэтах работніц-ветэранаў.

Ала Васільева так і сказала:

— Марыя Кузьмінічна вучыла мяне не толькі працаваць. Яна вучыла мяне быць рабочым чалавекам.

І як я шкадую, што не магу са стэнаграфічнай дакладнасцю

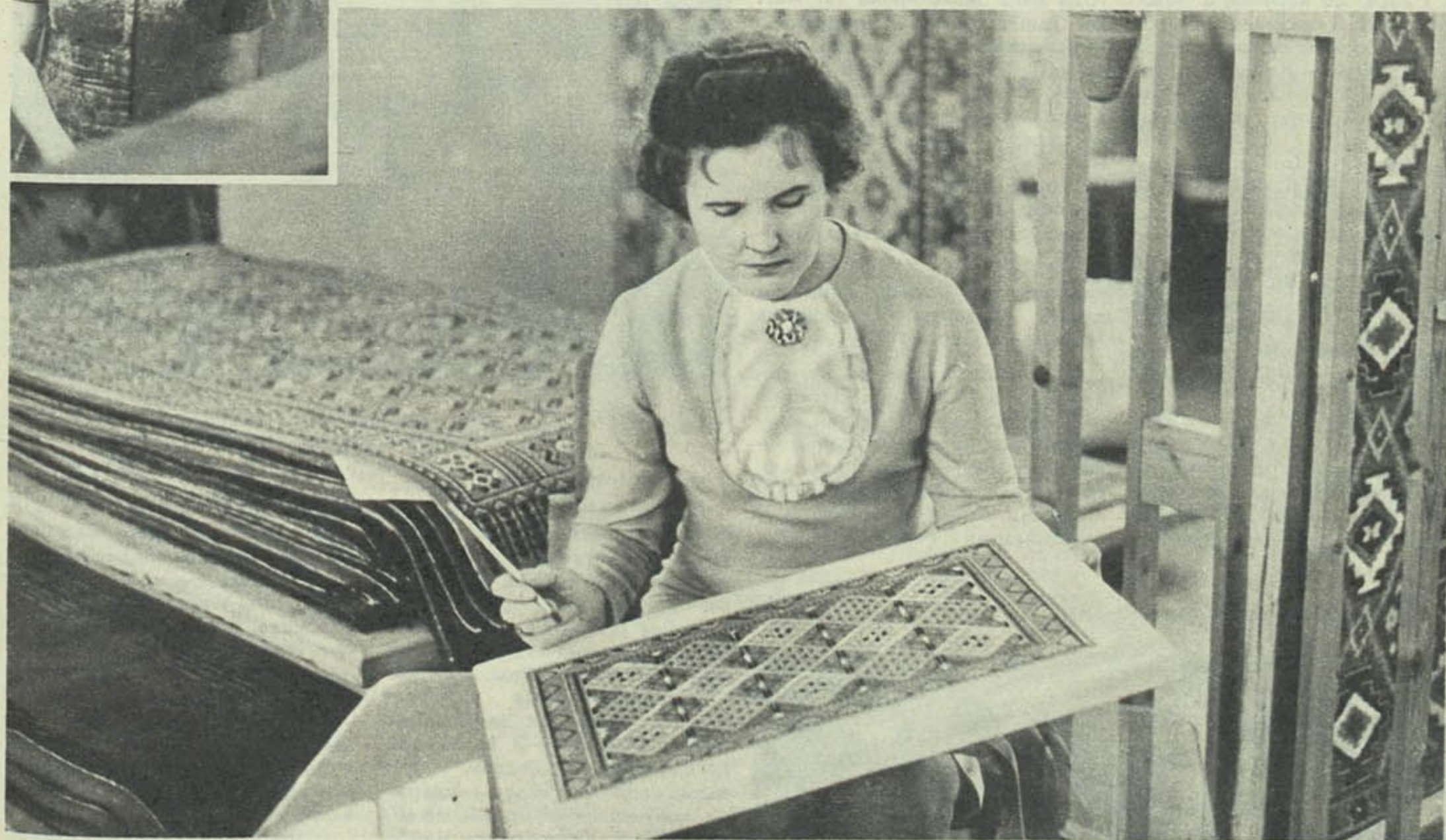
перадаць кожнае слова самой Марыі Кузьмінічны Жыгуновай!

— На двух станках працаваць нялёгка, асабліва калі стаяць яны «ў спіну» адзін аднаму. Але ж здараецца такое — ну вось, напрыклад, захварэла адна ткачыха, я таксама крыху прастудзілася, пайшла ў паліклініку, атрымала бальнічны ліст. І магла б пайсці дадому. Але прыйшла ў цэх, глянула. Стаяць два станкі, як сіроты, мой і той самай ткачыхі. Ну і, разумею, падумала, падлічыла — гэта ж амаль 40 дываноў не будзе сёння зроблена!.. Не, ніхто мяне не прасіў, не ўгаварваў... Сама засталася і працавала ўсю змену...

...Грошы? Я зарабляю добра, грэх скардзіцца. Іншы раз калі дзвюх соцен за месяц набягае. Не, не ў гэтым справа... Разумею, сумленне не дазволіла зрабіць інакш. Ты — сама сабе тут гаспадыня і сама сабе сумленне.

Сама сабе сумленне... Так натуральна сказаць гэтыя словы мог чалавек, у якога сапраўды можна вучыцца не толькі працаваць. У якой кузні гартуюцца такія характары?

— ...Было мне 15 гадоў. Прызнаюся цяпер — дабавіла сабе некалькі гадоў. Прышла сюды на камбінат. І ў мяне была свая настаўніца, тады зусім яшчэ маладая Валя Лебедзева, дзякуй ёй, навучыла працаваць... Кажуць, ёсць новыя камбінаты, лепшыя за наш. А мне здаецца, у нас цяпер так добра пра-

ЯНТАР НА ШЫРОКАЙ ДАЛОНІ

Што возьмеце вы з сабою, пакідаючы Літву? Пах мора і бронзавых ад загару соснаў. Сінь трох тысяч азёр і дзівосны малюнак дзюна і пагоркаў. Непаўторнае хараства Тракая і блакітную стужку Нямунаса—Нёмана, што навак і звязваў Беларусь і Літву.

І абавязкова захапіце вы з сабою кавалачак янтару, сонечнага каменя, які прыносіць шчасце. Гляньце на яго, павярніце пад пэўным вуглом, і паўстане перад вамі незабыўны край, дзе песня сябруе з жыццём, а жыццё нельга аддзяліць ад легенды...

...Ля самага сіняга мора, там, дзе канчаюць свой бег імклівыя хвалі Нёмана, нарадзілася калісьці дзяўчына-

волат Нерынга. Літоўскія азёры падаравалі ёй сінь вачэй, янтарны бераг узнагародзіў залацістым колерам валасоў, вільготныя вятры Балтыкі абмывалі твар, і таму быў ён на дзіва прыгожы. А добрае сэрца атрымала ў спадчыну Нерынга ад сонца і, як і яно, несла цяпло людзям. Гэта вось і не спадабалася злему ўладару вятроў. Не спадабалася, што людзі бясстрашна ідуць у мора. Узніме ён на моры навалу, параскідае рыбацкія судны або павыштурхоўвае на водмель, а Нерынга выйдзе ў мора, возьме ў рукі якарны ланцуг і адвядзе карабель у ціхую бухту. А потым рашыла Нерынга адгарадзіць валам частку мора. Вялізныя каменні і дзюны насіла яна ў фартуху. Так з'явіўся пясчаны вал у Літве—каса Нерынгі.

Памяць чалавечая надзейна захоўвае ўсё, што звязана з бескарыслівым служэннем людзям, уменнем прыйсці на дапамогу ў цяжкую хвіліну. Му-сіць, таму і не забываюць у народзе легенду пра Нерынгу, што не баялася яна паўстаць супраць страшыдла, здзейсніць немагчымае. І што дзіўна: паўставала жанчына—прыгожая,

гордая, моцная. Напэўна, у тыя даўнія часы, калі стваралася легенда, было зашыфравана ў ёй мудрае прадказанне аб незвычайнай сіле, якая тоіцца ў душы, сэрцы і руках літоўскай жанчыны. Настаў час—і казачная сіла Нерынгі, што перайшла нашчадкам у спадчыну, ажыла на зямлі Літвы ў новай якасці.

...Аб набліжэнні Ірэны абвешчае паспешлівы стук абцасікаў. Яна ўваходзіць, як парыў ветру: тонкая, прыгожая, акуратна, без выкрутасаў прычасаная. Яе ветлівасць арганічная, нібы ўсмешка, на якую немагчыма не адказаць. Прадчуваючы ваша захапленне, Ірэна гатова падзяліць яго з вамі ад усёй душы. Як казачныя прыцэсы адкрывалі куфэрачкі з самацветамі, так яна адчыняе дзверы ад пакоя радасці. І гэта не перавелічэнне, не метафара: дэсінатарскі пакой—відовішча ашаламляльна прыгожае. Блакітныя, сонечныя, бэзавыя ручаі, ясныя чыстыя колеры збягаюць са сцен. Дзесяткі дзівосных перапляценняў, узораў, малюнкаў. Ірэна задаволеная эфектам, яна не сумнявалася ў ім: дзе вы знойдзеце жанчыну, якая ўстаіць перад хараством шматкаляровых тканін!

цаваць... Пачыналі мы амаль што на пустым месцы. Не было ні нашага ўчастка, ні гэтых станкоў, не было і саду—хай бы вы паглядзелі, як у нас летам і восенню хораша, а яблыкаў колькі! І называлі нас тады дыванова-плюшавы. Простыя дывановыя дарожкі і славуць некалі плюшы рабілі мы. А цяпер... Праўда, прыгожыя ў нас дываны?

Праўда. Вельмі прыгожыя. Але людзі, людзі... Слаўныя віцебскія дываноўшчыкі...

Радкі службовых характарыстык, пэўна, не могуць гучаць як мастацкі твор. За лічбамі не ўбачыш жывога чалавека. Але ўсё ж вытрымкі з дзвюх характарыстык старэйшых работніц камбіната, мне здаецца, варта прывесці тут.

Тулякова М. Прышла на камбінат у 1946 годзе. Пяцігадовы план выканала датэрмінова, 25 жніўня 1971 года, выпрацаваўшы звыш плана 2274 метры дываноў. Прадукцыя выпушчана

амаль уся першым гатункам. Пастаянна падтрымлівае ўсё новае, перадавое. Штомесяц норму выпрацоўкі выконвае на 106—107%. За 11 месяцаў 1971 года дала звыш плана 562 метры дываноў. Усю прадукцыю выпрацавала толькі першым гатункам. Сэканоміла 210 кг усіх відаў пражы. Туляковай адной з першых было прысвоена званне «Ударнік камуністычнай працы». Свой вопыт і веды ахвотна перадае маладым рабочым. За апошнія гады навучыла пяць ткачых перадавым метадам працы.

За поспехі ў працы ўзнагароджана ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

Мыськова З. Працуе на дывановым з 1948 года. Дасканала авалодаўшы прафесіяй круцільшчыцы, штогод перавыконвае вытворчыя заданні пры выдатнай якасці прадукцыі. Неаднаразова была пераможцай у спаборніцтве сярод рабочых

Ала Мікалаеўна Цыбульская—ткачыха—настаўніца і Вера Віскоўская—яе вучаніца.

сваёй прафесіі. Пастаянна падтрымлівае перадавыя пачынанні наватараў краіны. Пяцігадовы план выканала датэрмінова: 1 жніўня 1971 года, выпрацаваўшы да 1 снежня 1971 года звыш плана 26 тон пражы. Уся выпрацаваная пражка здадзена першым гатункам. За гады пяцігодкі Мыськова З. Н. навучыла перадавым метадам 7 круцільшчыц. Мыськова—ударніца камуністычнай працы, яе імя занесена ў Кнігу гонару камбі-

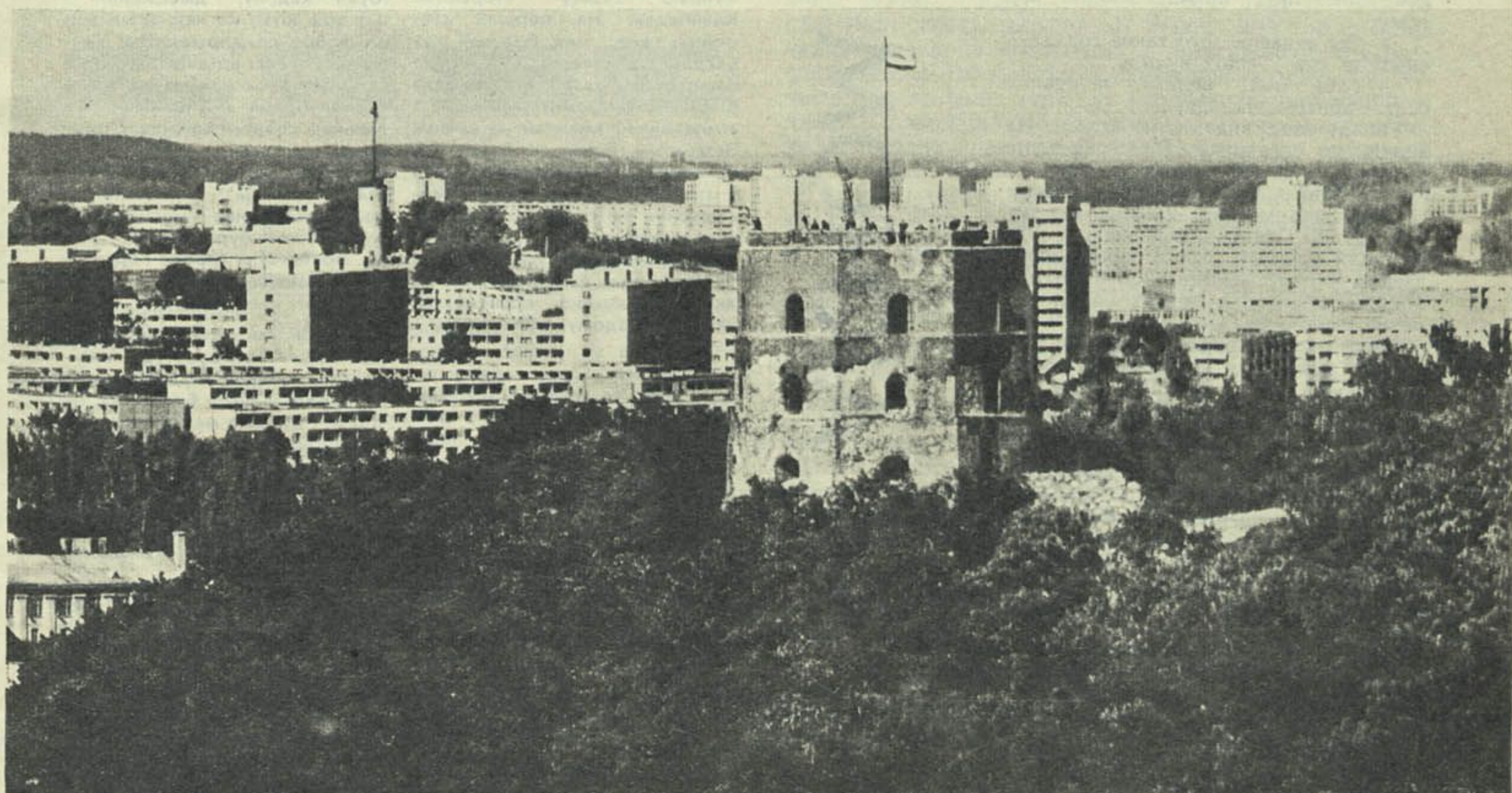
ната. Узнагароджана медалем «За працоўную доблесць».

...Іх змена—маладыя дзяўчаты Галя Макаранка, Галя Каралькова, Надзея Хоцькіна і многія, многія іншыя. Калі такія людзі складаюць калектыву, калі ў такіх людзей вучацца працаваць і «быць рабочым чалавекам», то ці трэба яшчэ ў чым-небудзь шукаць разгадку сакрэта віцебскіх дываноўшчыкаў?

А. УЛАДЗІМІРАВА

Радасная падзея ў дзяцей—снег.

Замкавая гара і на ёй старажытная вежа Гедыміна ў Вільнюсе.

А цуд родам з Каўнаса, і пачатак яму пакладзены тут, на Каўнаскім заводзе штучнага валакна. Дваццаць першы раз прадпрыемства атрымлівае пераходны Чырвоны сцяг свайго міністэрства. Ірэна, начальнік АТК, мае дачыненне да таго, што гэтыя прыгожыя тканіны стануць нейчай радасцю, маленькім жаночым шчасцем.

Але Ірэна Кацілене гаворыць не пра гэтыя ніці, асвоеныя на заводзе, а пра тых, што вядуць за межы яе рэспублікі. У Ірэны шмат знаёмых на Магілёўскім заводзе штучнага валакна, у Ангельсе, Кіравакане, Ленінградзе.

Ірэна ўзначальвае жансавет. І па натуре, клапатлівай і актыўнай, і па прыродзе сваёй яна прызнаны арганізатар. Вясёлыя вечары пад жартаўлівымі дэвізамі «ні кроплі алкаголю», «ні хвіліны без смеху», выстаўкі, харавыя выступленні нельга ўявіць без яе ўдзелу. І плацяць ёй за гэта вялікай удзячнасцю і павагай.

На момант забягае да нас Ліна Лескаускене, работніца завода. Як Скірмантэ? Дзякуй, дачка добра вучыцца, у музычную школу ходзіць. Адпачывалі сёлета ў Паланзе, на вілье, усім сямействам. Не, вілье не наша. Заводская. Завод купляе, потым бясплатна здае рабочым. Адпачываць усёй сям'

ёй у добраўпарадкаванай вілье—адна асалода.

Слова «вілье» выклікае нейкія асацыяцыі. Пытаюся ў Ліны:

— Калі б вашу зарплату прыбавілі да зарплаты мужа, вы б асталіся дома?

— Што вы,—палохаецца Ліна.—Тут я сярод сваіх. Ды я памру ад самоты!

Ёсць у гэтых жанчын штосьці ад Нерынгі, моцнай і прыгожай. Уменне несці дабро людзям. Цяга да нялёгкай справы, якая іхнімі рукамі даецца лёгка, нібы песня. Жаноцкасць і хараство.

У думках я злёгка пераношу кавалачак янтару ў не такое ўжо далёкае мінулае. Вось запіска доктара Грынюса, які абследаваў у буржуазнай Літве быт 150 сялянскіх сем'яў:

«37 працэнтаў сялян спяць на кухнях. Адзін ложка—на двух і больш чалавек. 12 працэнтаў хат асвятляюцца газоўкамі без шкельцаў, у 29 працэнтах хат гліняныя і земляныя падлогі. Паразіты ёсць у 95 сем'ях са 150. Толькі адзін працэнт жанчын-сялянак мае начныя кашулі, 99 працэнтаў спяць у дэўняй адзежы, 75 працэнтаў сялянскіх носяць драўляныя чаравікі, а скураныя чаравікі—толькі

два працэнты. 19 працэнтаў жанчын зусім не ўжываюць мыла. Летам жанчыны працуюць па 16 гадзін у суткі, зімой па 12 гадзін».

...Яшчэ адзін лёс. Настаўніца Альдона Жамайцене з Вільнюса.

— Нас у бацькі было трое. Дзевяць гектараў зямлі. Дома—лава, стол, ложка. Адзенне? Маці ткала лён з бавоўнай. Школа? Я заўсёды баялася першага лістапада. У гэты дзень у класе смутак: чыесці бацькі не ўнеслі грошы за навучанне. Заўтра іх сын або дачка апынуцца за парогам школы. У суседняй сям'і было шасцёра дзяцей. Трое памёрлі. Зайсці туды было проста страшна. Паўголыя, галодныя дзеці. Я і цяпер там бываю. Гэтыя паўголыя заморкі выйшлі ў людзі. Адна дачка ўрач, другая замужам за старшынёй калгаса, у трэцяй муж камбайнер. Дома цэнтральнае ацяпленне, халадзільнік, тэлевізар. Упнікаюць: рэдка прыязджаеце, у нас усяго ў дастатку, а госці бываюць рэдка...

Альдоне можна хадзіць па вуліцах роднага сяла з высока ўзнятай галавой. У тых часы, калі на сваю першую зарплату яна магла купіць толькі пару панчоў, Альдона паўтарала дзецям, што іх чакае вялікая будучыня. Паўтарала, калі бандыты пагра-

жалі спаліць школу і расправіцца з настаўнікамі і вучнямі. Школу спалілі, Альдона вучыла дзяцей у сіроцкім прытулку, прыстасаваным пад школу.

— Вы ведаеце, што такое голад? — спытала яна ў сваіх вучняў.

— Гэта калі вельмі захочацца есці, — абстрактна адказалі ёй.

Голаду яны, вядома, не ведалі. Не ведалі, як у пачатку 1939 года адзін буржуазны часопіс пісаў:

«Прайдзі раніцой па вёсках, ці многа знойдзеш месцаў, дзе мог бы малака папіць? Многія вывозяць яго да апошняй кроплі і строга забараняюць дзецям у сям'і выпіць хаця б глыток. Малако стала для нашых сялян усё роўна што золата».

Дзеці першых вучняў Альдоны даўно ўжо вучацца ў школе. А Альдона Жамайцене ўсё такая, як і была: чалавек вялікай перакананасці, моцнага жыццёвага гарту, бязмежнай любові да дзяцей.

...Сустрэча яшчэ з адной жанчынай. Яна ўрэзваецца ў памяць навечна. Шчыльна зведзеныя бровы, горка сціснуты рот, каб не вырваўся крык болю і гневу. Жанчына з Пірчупіса. Скамянелая ад гора маці аплаквала яго страшэнную трагедыю, падобную да трагедыі Хатыні.

Маці, што аплаквала ахвяры вайны, разумее гора ўсіх жанчын, якія страцілі сваіх дзяцей. Пакуль жывыя маці, жыве ў іх памяць пра дзяцей і суровы праклён фашызму.

«Вялікае вам дзякуй, мацярынскае дзякуй. Пры вашай дапамозе я даядалася, дзе ляжыць мой старэйшы сын. Ён быў добры, жвавы і жыццерадасны хлопец. У нас вёсачка маленькая, а не вярнуліся 64 чалавекі. Дзякуй, дзеці. Мы не павінны забываць нікога».

Гэта пісьмо 70-гадовай Марфугі Шамеутдзінавай з Башкірыі. Апошні дом яе сына — зямля Літвы.

У пясчаных дзюнах Нерынгі застаўся ляжаць Герой Савецкага Саюза сержант Парцянка з Крупскага раёна. У Літве пахаваны Герой Савецкага Саюза Міхаіл Батракоў з Веткаўскага раёна, Рыгор Кавалёў з Гомельшчыны...

Маці — каменная статуя гневу і смутку — ахоўвае іх сон на літоўскай зямлі. Яна нічога не забудзе і нічога не даруе. У яе рахунак да фашызму — ад усіх асірацелых маці...

— Цяпер Літва ярка, нібы кавалачак янтару, ззяе на шырокай далоні Саветаў, — сказала вялікая паэтэса Літвы Саламея Нерыс.

Так, разам з кавалачкам сонца вяртаеш ты з сабою вобраз цяперашняй Літвы: сплаў навізны і старажытных традыцый.

Савецкай Літве крышку больш за трыццаць. Узрост малады, калі карыстацца меркамі гісторыі, і сталы, калі паклікаць у сведкі эканоміку. Літва сёння — гэта траўлеры і высокай дакладнасці станкі, сельскагаспадарчыя агрэгаты і лічыльныя машыны, мінеральныя ўгнаенні і тканіны, магнітафоны і тэлевізары.

І дзівосны лёс новай жанчыны, яе казачная сіла сучаснай Нерынгі, легендарнае хараство, вялікае сэрца.

Кавалачак янтару на шырокай далоні...

В. КАРАЛЁВА

А МОРА ПОБАЧ, ЗА АКНОМ

КЛАЙПЕДА мяне сустрэла мяккімі шэрымі паўтонамі, веснавой дымкай. Купляю газету «Тарыбіне Клайпеда». На першай старонцы яна, мая будучая субяседніца, дэлегат XVI з'езда Кампартыі Літвы і XXIV з'езда КПСС. У футравай шапачцы, з сімпатычнай ямчэйкай на шчаці. Затым мы ідзем са Стасе Пакультынене з гандлёвага порта ў цэнтр, і ледзь не кожны клайпедчанін, які страчаецца па дарозе, вітаецца з ёй, звяртаецца да яе, усміхаецца здалёку. Твар яе свеціцца дабротой. Такой, якую не змыеш, прыйшоўшы ўвечары дадому, нібы грим.

Уступаеш у кантакт за некалькі мінут. Праз гадзіну гутарыш як са старой знаёмай. Абавязкова ўзнікае ў цябе думка: такім, відаць, і павінен быць партыйны сакратар: чалавекам успрыимальным і шчодрым, вясёлым і працавітым, разумным і поўным невычарпальных пачуццяў.

Стасе Пакультынене 11 гадоў працуе сакратаром партыйнага камітэта гандлёвага порта. А мне хочацца параўнаць яе з капітанам вялікага карабля. Можна таму, што праз акно яе кabinета мне відаць ажурны лес партовых кранаў, а яшчэ далей — чайкі ў небе, гіганцкія гандлёвыя караблі пад флагамі дваццаці пяці дзяржаў свету і кавалачак мора. Гандлёвы порт — гэта нібы велізарнае прадпрыемства. Тут працуе каля 2000 рабочых. За пяцігодку порт прыняў і праводзіў больш як 7 тысяч караблёў — разгрузіў іх. Выліў і наліў каля 4 тысяч танкераў.

Партыйная арганізацыя порта налічвае 200 камуністаў, якія аб'яднаны ў дзесяці пярвічных арганізацый. Дык хіба не пасуе да Стасе Пакультынене званне капітана?

«Я толькі аднаго баюся — паддацца дробязям. Баюся зваліць у адну кучу вялікія і маленькія справы. Потым не адрозніш, што самае галоўнае, што трэба рабіць у першую чаргу. Часам траціш раўнавагу — надзённыя задачы закрываюць галоўны змест работы. Для загадзя абдуманых, запісаных у планы мерапрыемстваў не застаецца столькі часу, колькі трэба. Справы нечакана ўрываюцца ў жыццё, не прызнаючы ніякай чаргі. І ніколі загадзя не ведаеш, колькі трэба будзе аддаць адной справе — дзень, тыдзень або цэлы месяц. Усё яшчэ дрэнна падзелена ў нас праца, часта бывае дубляванне. Я кажу гэта ўвогуле, не пра свой порт. Бывае, што ўсе мы — адміністрацыя і грамадскія арганізацыі — выконваем адну работу, але няма ніводнага, хто б за яе адказваў. Добра выканаем яе — і ўсе радуемся, кожны лічыць гэта сваёй заслугай. А калі дрэнна — тады канкрэтнага віноўніка не

знойдзеш. Цяпер у цэнтры работы партыйнага камітэта — прадукцыйнасць працы, падрыхтоўка кадраў, дысцыпліна — тыя тры кіты, на якіх трымаецца любое прадпрыемства. Удасканальваючы арганізацыю працы, партыйны камітэт не ўпускае ніводнай магчымасці. Чалавечая свядомасць, як і прырода, не церпіць пустаты. Не напоўніш яе сваім зместам — камуністычным светапоглядам — свабоднае месца зоймуць чужыя буржуазныя ўплывы. Абстаноўка горада-порта гэтак асабліва спрыяе».

Побач з адміністрацыйным будынкам гандлёвага порта вырастае новы Дом культуры клайпедскіх докераў. Цудоўны добраўпарадкаваны будынак, ён стварае добрыя магчымасці для культурнай работы. Сюды прыязджаюць самыя лепшыя канцэртныя калектывы, тут паказвае свае спектаклі Клайпедскі тэатр драмы, выступаюць удзельнікі мастацкай самадзейнасці.

— У нашых рабочых добрыя бытавыя ўмовы, — кажа Стасе Пакультынене. — Маю на ўвазе, перш за ўсё, кватэры. Мы будзем свае ведамасныя дамы і штогод забяспечваем кватэрамі прыкладна 80 сем'яў. У нас два дзіцячыя сады, піянерскі лагер, дом адпачынку, добрая сталовая. Высокія аклады. Нашым рабочым усё даступна: цікавае падарожжа і кніга, тэатр і спорт. Святочныя вечары і мерапрыемствы ў гонар дзяржаўных свят адбываюцца ў прыгожай зале, у нас склаліся добрыя традыцыі святкавання. Але колькасць культурных мерапрыемстваў вельмі маруднымі тэмпамі перарастае ў якасць. Мярне трывожыць аб'яваўнасць некаторых маладых людзей да вучобы. Спецыялістаў нашага профілю рыхтуюць некалькі ВНУ краіны, порт дае накіраванні ў гэтыя ВНУ, але бывае цяжка разварушыць моладзь, каб яна пайшла вучыцца. Тут я дзейнічаю строга, нават бязлітасна. Справа ў тым, што ў маладосці і ў мяне былі строгія і бязлітасныя старэйшыя таварышы, якія мяне прымуслі пайсці вучыцца. Сёння я ім за гэта ўдзячна.

Канечне, мы павінны былі пагаварыць і аб праблемах жанчын порта. Перш чым перайсці на работу ў порт, Стасе Пакультынене працавала на фабрыцы «Трынічай». Яна і цяпер не можа спакойна, без хвалявання, успамінаць гады, праведзеныя сярод гэтых мілых жанчын. Яшчэ з таго часу яна аддае асаблівую ўвагу праблемам працы і быту жанчын.

«У порце жанчын мала — 500. Стварылі свой жансавет. Ёсць тэндэнцыя да зніжэння гэтай лічбы, бо комплексная механізацыя вызваляе жанчын. Справа ў тым, што аднаму ча-

ПАЗНАЙ СЯБЕ

Антанас ГУДЗЯЛІС

НАВАТ такі жыхар Вільнюса, які нічога не чуў пра гэтую жанчыну, на вуліцы зверне на яе ўвагу. Не вельмі моднае адзенне, падношаны запылены абутак. І адкуль на ім пясок, калі тратуар на праспекце чыста падмецены? Бывае, што той ці іншы чалавек неяк не ўпісваецца ў прыхарошаную і падфарбаваную «абстаноўку» гарадской вуліцы. І вылучаецца на яе фоне, хоць і не дэманструе сваю выключнасць, а паводзіць сябе на кожным кроку натуральна, не прыкладаючы ніякіх намаганняў, каб паказаць сябе ў найбольш выгядным святле.

Такая натуральнасць паводзін прыходзіць, напэўна, разам з жыццёвай мудрасцю, з пазнаннем самога сябе і сваёй годнасці. І разам з тым прыходзіць сапраўднае хараство чалавека — з прастатой і шчырасцю. «Прыгажосць дасягаецца пры дапамозе ліквідацыі ўсяго непатрэбнага», — гаварыў Мікеланджэла. Самым дзейсным спосабам праяўлення сябе з'яўляецца праца — няхай нашы справы гавораць пра нас.

Пакойчык на вуліцы Вітаутаса — чатыры крокі туды, чатыры сюды, побач яшчэ адзін, крыху меншы. У гэтым памяшканні з шыльдай «Аддзел лекавых раслін Галоўнага аптэчнага ўпраўлення» праводзіць большую частку свайго рабочага дня доктар біялагічных навук Эўгенія Шымкунайтэ.

На сценах — карты распаўсюджання лекавых рас-

Маладыя бацькі са сваімі надзеямі.

лавеку трэба ўмець кіраваць некалькімі механізмамі, і жанчына часцей за ўсё фізічна не можа справіцца з такой работай. Гэта не трагедыя. Так ажыццяўляецца асноўная лінія нашай партыі ў адносінах да жанчын — вызваліць іх ад фізічнай працы».

Наша размова адбывалася ў Клайпедзе. Праз тыдзень Стасе Пакультынене павінна была ехаць у Маскву дэлегаткай XXIV з'езда КПСС. Мы ўмовіліся, што буду сустракаць яе ў Вільнюсе, на вакзале, каб пачуць самыя свежыя ўражанні з Масквы. Дык вось яны, гэтыя ўражанні:

— Сэрца ўвесь час так і трапята ад радасці. Хацелася ўшчыпнуць сябе, як калісьці ў дзяцінстве, калі, бывала, не ведаеш, у сне гэта ці наяве: «Стасе, ці ты гэта на самой справе?» Цэлы год спатрэбіцца, каб адабраць самае галоўнае, узважыць, абмазгаваць. У сутнасці, здавалася б, курс партыі адзін і той жа — усё на карысць чалавека, — а разам з тым — усё новае. Вельмі хочацца працаваць, шукаць, раіцца з людзьмі.

О. ГЕРУЛЕНЕ

лін, схемы, малюнкi. У шафе — папкі з дакументамі, кнігі. На сталае — груды папер, карэспандэнцыя, часопісы, пішучая машынка. На падлозе — скрыні з лекавымі травамі, дзесьці пад крэслам — высокія чаравікі са шнуроўкай: у такіх зручна хадзіць па лугах, палях, але можна хадзіць і па горадзе.

За шырокімі вокнамі з грукатам праносяцца машыны, з дынаміка гучыць музыка...

Акуратна раскласці ўсё перад сабой — гэта неабходна чалавеку, які імгненна забывае, што куды паклаў. Эўгенія Шымкунайтэ да самых драбніц памятае і важныя, і не такія важныя падзеі, пачынаючы з ранняга дзяцінства. Гімназію яна скончыла, не рыхтуючы ўрокаў, запамінаючы ўсё, што чула ад настаўніка. Размяркоўваць сваю ўвагу навучылася, памагаючы бацьку працаваць у аптэцы: калі рыхтуеш адначасова шмат лекастваў, увага ахоплівае шмат прадметаў і разам з тым застаецца ў напружанні. Бацька нічога не дазваляў завучваць на памяць, «вызубрываць». Уменне размяркоўваць сваю ўвагу, імгненна пераключацца з адной справы на другую дазваляе працаваць па 16 гадзін у суткі — пакінуўшы адну работу, яна нібы адпачывае, выконваючы другую. Так яна разумее актыўны адпачынак. Калі не ўдаецца закончыць якую-небудзь работу або тэму, яна ідзе ў оперны тэатр, на канцэрт.

Штогод яна піша прыкладна 70 артыкулаў у часопісы «Навука і жыццё», «Нашы сады», «Охрана здоровья», у «Сялянскую газету». Доктарскую дысертацыю абараніла некалькі месяцаў назад. Ды яшчэ кансультацыі, гутаркі з пацыентамі, адміністрацыйныя клопаты — Э. Шымкунайтэ працуе загадчыцай аддзела лекавых раслін Галоўнага аптэчнага ўпраўлення.

Устае яна каля 7 гадзін раніцы, а то і раней. «Засцілаючы пасцель, я «пішу» артыкул. Таксама, як у чарзе ў магазіне або седзячы ў сталовай». Першая палавіна дня занята службовымі справамі, тэлефоннымі званкамі. Больш важныя справы застаюцца на другую палавіну дня і на вечар.

Адпачынак бывае ў снежны — тады ноч самая доўгая, можна больш і паспаць. «Прывычка ўставаць разам з сонцам бытавала ва ўсім нашым доме. Справа ў тым, што ўсе мае сваякі былі сонцапаклоннікамі. І доўгажыхарамі, асілкамі. Бывала, бацька пакладзе каню руку на крыж, дык конь аж да зямлі прыгінаецца».

Бацька працаваў у аптэцы — ён быў правізарам-намінантам, маці — настаўніцай. Збіралі яны лекавыя расліны на экспарт. Эўгенія з шасцігадовага ўзросту навучылася збіраць травы, з сямігадовага — пачала іх вырошчваць. Ад жанчын, якія прыносілі бацьку расліны, яна пераняла першыя веды. Калі высветлілася, што дачка аптэкара ўжо нядрэнна разбіраецца ва ўсім, яе пачала апыкаць вядомая ў Таўрагнай спецыялістка па травах Шарэйкене.

Майстэрства лячэння пры дапамозе траў грунтавалася на строгім захаванні таямніцы. Веды, якія з самага пачатку набыла Эўгенія Шымкунайтэ, былі нібы выключэннем, данінай яе добрай памяці і кемлівасці.

У Таўрагнай, дзе расла і правяла сваю маладосць Э. Шымкунайтэ, жыло каля дзевяці нацыянальнасцей — вось чаму Э. Шымкунайтэ ведае «паўтара тузіна» моваў. Рускай мове яна навучылася ад маці.

З малых гадоў яе вучылі самастойнасці, каб магла сама выблытацца з любой складанай сітуацыі. Калі чаго-небудзь хочацца — зрабі сама. Вось яна сама і вучылася ўсяму. Бываючы ў слесара, — ён вельмі любіў дзяцей, але сваіх дзяцей у яго не было, — яна навучылася слясарнічаць; пасябраваўшы з дачкой шаўца, авалодала шавецкім рамяством. Не было ва ўсёй акрузе дрэва, на якое яна б не ўзлезла, не было балота, па якім не пахадзіла. Ды і ў школе яна славілася сваімі выдумкамі. «Не было з кім дзяліць свой

Так выглядае з вышыні стары Вільнюс.

свет дзяцінства, я ж у сям'і расла адна. Дагэтуль здаецца, што ў мяне засталася шмат нявыказаных пачуццяў з дзяцінства. Калі жывеш у адзіноце, у цябе няма прывычкі дзяліцца з кім-небудзь сваімі клопатамі або радасцямі».

Паміж дзвюма дысертацыямі Эўгеніі Шымкунайтэ — кандыдацкай і доктарскай — пралягае адлегласць у дзевятнаццаць гадоў. За гэты тэрмін яна даследавала восем раслін, дала іх назіранні і апісанні.

Яе жыццёвы шлях ёй зусім не здаецца нечым асаблівым. — «кожны чалавек па-свойму асаблівы», — аднак яна прызнаецца, што выконваць іншую работу, не звязаную з раслінамі, яна, бадай, не магла б. А што выбраць, якую галіну расліннага свету — гэта было прадыхавана часам, акалічнасцямі. Яна ўзялася за найбольш актуальнае, найбольш неабходнае — за даследаванне рэсурсаў лекавых раслін (гэта і з'явілася тэмай яе доктарскай дысертацыі). Аднак калі цяпер актуальная праблема — як захаваць лекавыя расліны, то «заўтра каму-небудзь трэба будзе заняцца вырошчваннем лекавых траў, магчыма, і на іншых планетах...»

Зайздросціш уменню Эўгеніі Шымкунайтэ ў кожнай з'яве выявіць скрытую спружыну, а разам з тым узяцца вышэй асобных фактаў, звязаць прычыннай сувяззю такія далёкія на першы погляд з'явы. Зайздросціш яе самастойнасці і шырыні мыслення: уласны падыход, уласная ацэнка ва ўсім: у гісторыі, палітыцы, літаратуры, музыцы або нават абмеркаванні лёсу якога-небудзь спевака. Прычым заўсёды сваімі словамі, сваімі катэгорыямі — «Лепей адзін раз убачыць, чым дзевяць разоў пра гэта прачытаць».

Многія факты з жыцця Э. Шымкунайтэ здаюцца шчаслівымі супадзеннямі. Людзі, з якімі давялося сустрэцца ў дзяцінстве: Машыотас, Вайжгантас — вядомыя знаўцы народнага лячэння і знаўцы траў. Вучоба ва ўніверсітэце ў шчаслівую пару, калі выкладалі Рэгеліс, Іванаўскас, Дагіс, Матуліс. Праца сумесна з Мушынкасам і Стражавічусам у фармакагнастычным садзе. Знаёмства са спевакамі Індрай, Заунене... Што гэта — на самой справе збег шчаслівых выпадковасцей? Хутчэй — уменне распараджацца жыццём згодна са сваёй воляй.

Зразумела, сваё жыццё, сваю жыццёвую мудрасць кожны стварае паводле свайго светапогляду. Не кожнаму пад сілу працаваць без перапынку па 16 гадзін. Тым больш паважаным здаецца працоўны шлях вучонага.

СОНЕЧНЫ КАМЕНЬ

Ён нарадзіўся і вырас на ўзмор'і. Моцны і стрыманы жэмайцец з Палангі. Мора з малых год было для яго сваім. Тут ён збіраў янтар з сябрамі-аднагодкамі.

Яна ўпершыню сустрэлася з янтаром, калі была студэнткай тэхнікума прыкладнога мастацтва ў Каўнасе. Ні срэбра, ні дрэва, з якіх яна вучылася вырабляць розныя аздобы, не маглі засланіць прывабнай сілы янтару.

Скончыўшы тэхнікум, яна прыехала на працу ў янтарны цэх у Палангу. Тут і пазнаёмілася з маладым слесарам Феліксасам.

Дзесяць гадоў назад яны па-жаныліся.

І ўжо ўдваіх — Ірэна і Феліксас Пакутынскасы — ходзяць на ўзмор'е шукаць янтар. Ідуць на трэці дзень шторму. У такія дні Балтыка ўвосень бывае шчодрая. Гэта шчаслівыя гадзіны ў іх сумесным жыцці. А яшчэ больш цудоўныя — гадзіны творчасці. Ірэна і Феліксас — народныя ўмельцы, майстры мастацкай апрацоўкі янтару. Ад дотыку іх рук янтар ператвараецца ў цудоўнае ўпрыгожанне, якое задаволіць самы патрабавальны густ.

Вясёлы масток перакінуты цераз рэчку. На тым баку — светлы дамок. Тут жывуць Пакутынскасы.

Да вушака прыбіта падкова, апрацаваная мастацкай коўкай. Яе падарылі Феліксасу, калі ён служыў у Савецкай Арміі. Вось і паспрабуй не паверыць, што падкова прыносіць шчасце. Мастакі яшчэ маладыя, але выстаўкі іх работ адбыліся не толькі ў Вільнюсе, а і ў Канадзе, Японіі, Чэхаславакіі.

Дома я застала Ірэну. Яна на кухні займалася гаспадаркай.

— Прабачце, — сумелася яна. — Гэтакі беспарадак... Вы, мусіць, ведаеце, што ў нас прыбаўленне сямейства?

Я ведала. У Паланзе ўсе ведалі. Такая падзея — у Пакутынскасаў нарадзіліся дваіныты! Цяпер у іх трое сыноў: васьмігадовы Клайдас і вось гэтыя, малыя.

Пакуль мы размаўлялі адзін з іх заплакаў у суседнім пакоі. Жанчына насцярожылася, затым усміхнулася.

— Гэта малое Феліксаса, — сказала яна.

Я няўцямна зірнула на яе.

— Бачыце, — растлумачыла Ірэна, — мы падзялілі блізнят. Мой — Томас. Я яму і імя падбрала. А таго, які дастаўся Феліксасу, завуць Данас.

З садочка прыбег Феліксас: ён там штосьці капаў. Не вытывала і Ірэна і, папрасіўшы прабачэння, выйшла. Неўзабаве яна вярнулася.

— Заснуў.

— Ці застаецца час для творчасці?

— Тое-сёе паспяваю.

— А муж памагае?

— Вы ж бачыце, як ён дзяцей глядзіць, — з вялікай цеплынёй сказала яна. І нібы здзівілася: — А як жа ён можа не памагаць! Вось ён і бялізну памыў. Мне засталася толькі папрасаваць.

Са школы вярнуўся светлавалосы Клайдас. Ён штосьці прашаптаў маме на вуха.

— Пяцёрку атрымаў, — выдала мама таямніцу сына. — Выдатнік!

Клайдас любіць гуляць у футбол, ходзіць з бацькам на ўзмор'е збіраць янтар. І сам спрабуе штосьці тварыць.

— Ён усім суседкам дорыць упрыгожанні сваёй работы, — расказвае Пакутынскене. — Бывае, мы шукаем свайго Клайдаса, а ён, забраўшыся куды-небудзь у куток, майструе ланцужок або любуецца янтарчыкам.

Пад вечар я зноў пайшла да Пакутынскасаў. На кухні чыста, усё блішчыць. Асабліва мне спадабаліся столік, шафа, крэс-

лы — усё гэта справа рук Феліксаса. Прыгожая, нават элегантная мэбля. Удзень я на яе не звярнула ўвагі...

У пакоях — на сталах і канапах — царства янтару: створаныя Ірэнай медальёны, бранзалеты, каралі... Усюды янтар. Ён нібы ўпісаўся ў метал. Мастачка абавіраецца на народную арнаментыку, па-свойму ўзбагачаючы яе. Асабліва блізкія ёй матывы сонца.

Феліксас спалучае янтар з металам. Стварае і ўпрыгожаныя з аднаго металу, паясы, бранзалеты. Калі Феліксас працуе, здаецца, нібы метал сам гнецца, пераплятаецца ў яго руках. Не так даўно ён упершыню скарыстаў новую тэхніку вітога металу.

Я пацікавілася, як працуюць Пакутынскасы.

— Вядома, мы і раімся, і спрачаемся, але калі ўжо ўзяліся за справу, дык ён не ўмешваецца ў маю працу, а я — у ягоную, — сказала Ірэна. І дадала: — Ён працуе неяк урыўкамі. Часам ходзіць, ходзіць — так цэлыя дні. А калі ім авалодае рабочы настрой, ён зачыняецца ў майстэрні, і тады лепей яго не чапаць. Толькі закончыўшы работу, ён прыносіць яе паказаць. І такі шчаслівы ён тады бывае, хоць і стомлены.

Яна з пашчотай глядзіць на мужа і расказвае далей:

— Так дзіўна... Калі ён мне расказвае сваю задуму, мне здаецца, што будзе непрыгожа. А прынясе сваю работу — і я не магу наглядзецца.

— А вы самі любіце ўпрыгожванні?

— Люблю толькі адно, вось гэта металічнае — на шыю. Калісьці мне яго падарыў муж.

У яе самой творчая думка выпявае доўга. Эскізаў яна не робіць. Часам удаецца. А іншы раз усё не так і не так... У адносінах да сябе яна вельмі патрабавальная і строгая. Калі ёй самой не падабаецца, яна хавае работу ў скрыню. Там іх набіраецца шмат — незакончаных медальёнаў, брошак...

— Хаваю і бывае, што гадамі не заглядаю туды. А новая думка ўзнікае зусім раптоўна. Тады я зноў бяруся за справу і працую з вялікім захапленнем!

Феліксас свае работы паказвае перш за ўсё жонцы. Для яе ён — таксама першы крытык.

Упрыгожванні Пакутынскасаў часцей за ўсё — унікумы. Імі можна любавання на выстаўках, у музеях. Калі я была ў іх, яны рыхтаваліся да персанальнай выстаўкі ў Палангскім музеі янтару. А клайпедскі камбінат «Дайле» ахвотна набывае эталоны, зробленыя народнымі ўмельцамі. Па гэтых эталонах упрыгожванні пускаюцца ў сёрыную вытворчасць.

Рэгіна МІКАЛАУСКАЙТЭ

АДРАС, ЯКІ ВЕДАЮЦЬ МІЛЬЁНЫ...

У агні Вялікай Айчыннай вайны, у суровую часіну смяротнай небяспекі, што навісла над нашай краінай і ўсім цывілізаваным чалавецтвам, нарадзіўся Камітэт савецкіх жанчын. У верасні 1941 года ўдзельніцы першага Усесаюзнага антыфашыскага мітыngu звярнуліся да жанчын усяго свету з заклікам стварыць адзіны фронт барацьбы супраць гітлерызму. Камітэт аб'яднаў савецкіх жанчын у цесную магутную сям'ю, голас яго даходзіў на акупіраваныя ворагам тэрыторыі, дзе людзі пакутавалі пад ярмом фашызму, і заклікаў да свяшчэннай барацьбы. Камітэт звяртаўся не толькі да сваіх суайчынніц. Пра наш боль, нашы пакуты даведваліся жанчыны розных краін свету, і расла, мацнела іх нянавісць да карычневай чумы.

Пасля перамогі над нямецкім фашызмам узніклі новыя задачы перад міжнародным жаночым рухам: аб'ядноўваць сілы, не дапусціць узнікнення новай сусветнай вайны. З году ў год растуць і ўмацоўваюцца сувязі Камітэта савецкіх жанчын з жаночымі арганізацыямі розных краін. На адрас: Масква, Пушкінская, 23 вось ужо трыццаць гадоў ідуць пісьмы з усіх куткоў планеты.

Ажыццяўляючы мірную палітыку нашай дзяржавы, Камітэт прымае самы актыўны ўдзел ва ўсіх акцыях, накіраваных на ўмацаванне міру і дружбы паміж народамі. Ён адстаявае права народаў на мір і нацыянальную незалежнасць, свабоду і дэмакратыю, змагаецца за дастойнае месца жанчын у грамадстве, за жыццё і шчасце дзяцей. Члены Камітэта выступаюць ініцыятарамі правядзення акцый салідарнасці, збору сродкаў у Фонд міру, устанавлення сяброўскіх кантактаў з жанчынамі іншых краін.

Мінулы год знамянальны для нас перш за ўсё тым, што гэта быў год XXIV з'езда КПСС. На з'ездзе быў выпрацаваны навукова абгрунтаваны курс у галіне ўнутранай і знешняй палітыкі на бліжэйшыя гады і на працяглую перспектыву. Адною з важнейшых задач сваёй міжнароднай дзейнасці КПСС лічыць ўмацаванне адзінства і дружбы сацыялістычных краін.

Савецкі Саюз выступае за разрадку напружанасці ў Еўропе, праводзіць паслядоўны курс на мірнае суіснаванне дзяржаў з розным сацыяльным ладам.

Савецкія людзі аднадушна падтрымліваюць унутраную і знешнюю палітыку Камуністычнай партыі і Савецкага ўрада, яны ведаюць, што няўхільны рост эканамічнай, палітычнай і абароннай магутнасці нашай Радзімы мае першаступеннае значэнне для далейшага ўмацавання міжнародных пазіцый, для дасягнення новых поспехаў у камуністычным будаўніцтве. Мірнае наступленне нашай краіны сустрэла падтрымку шырокіх мас.

Камітэт савецкіх жанчын заўсёды праводзіў і паслядоўна праводзіць лінію нашай партыі. Пашыраюцца сувязі з жанчынамі замежных краін: Камітэт накіроўваў свае дэлегацыі ў В'етнам, Карэю, у дзяржавы Лацінскай Амерыкі і Афрыкі. Нашу краіну наведваюць шматлікія жаночыя дэлегацыі, і яны ўважліва пераконваюцца ў перавагах сацыялістычнага ладу, у велізарных дасягненнях савецкіх жанчын.

У Беларусь таксама часта прыязджаюць госці з замежных краін. Жанчыны-актывісткі вядуць з імі вялікую работу. Нам ёсць што паказаць гасцям, ёсць што раскажаць пра наша жыццё.

Камітэт савецкіх жанчын актыўна ўдзельнічае ў прапагандзе рашэнняў XXIV з'езда КПСС. Ён разаслаў матэрыялы з'езда на замежных мовах міжнародным і нацыянальным жаночым арганізацыям і асобным дзеячам. Праграма міру, разнаможаная ў выглядзе лістовак на розных мовах, распаўсюджвалася савецкай дэлегацыяй на міжнародных сустрэчах. З вялікай цікавасцю чыталі нашы замежныя сяброўкі падрыхтаваны Камітэтам матэрыялы аб тым, што дае савецкім жанчынам новая пяцігодка.

Ад імя мільёнаў савецкіх жанчын Камітэт выступае ў падтрымку народаў, якія змагаюцца супраць імперыялістычнай агрэсіі. Маральная і палітычная падтрымка гераічнага В'етнама, яго справядлівай барацьбы — таксама важны клопат Камітэта савецкіх жанчын. Як і ў ранейшыя гады, мы накіроўвалі ў В'етнам на сродкі, сабраныя савецкімі жанчынамі ў Фонд міру, медыкаменты, тканіны, прадукты харчавання, школьныя прылады, цацкі для дзяцей і многае іншае. У 1971 годзе значная дапамога была аказана ў сувязі са стихійным бедствам — паводкай. Ад імя савецкіх жанчын у ДРВ былі дастаўлены грузы на суму каля 150 тысяч рублёў.

Старшыня Камітэта савецкіх жанчын Валянціна Нікалаева-Церашкова сярод удзельніц сімпозіуму ў Маскве.

На сродкі, сабраныя жанчынамі розных краін свету, у Ханой мяркуецца пабудаваць Інстытут аховы мацярынства і дзяцінства. Ён будзе называцца «Дружба і салідарнасць жанчын свету».

Увосень мінулага года дэлегацыя савецкіх жанчын пабывала ў Дэмакратычнай Рэспубліцы В'етнам. На шматлікіх сустрэчах в'етнамскія жанчыны адзначалі, што прыклад слаўных дачок савецкага народа з'яўляецца для іх крыніцай натхнення. Усюды нашы дэлегаткі чулі словы ўдзячнасці Савецкаму Саюзу за вялікую дапамогу ў барацьбе гераічнага народа супраць агрэсара і ў яго мірнай працы.

У афіцыйных заявах Камітэт савецкіх жанчын асуджае ізраільскую агрэсію і выказваецца за хутчэйшае дасягненне палітычнага ўрэгулявання на Блізкім Усходзе. Камітэт прымаў дэлегацыі з Сірыі і Ірака, накіраваў свайго прадстаўніка ў Ірак на кангрэс Усеагульнага саюза іракскіх жанчын.

Па ініцыятыве Камітэта ў Маскве ў верасні мінулага года адбыўся семінар жанчын Еўропы. У ім удзельнічалі відныя палітычныя і грамадскія дзеячы 19 еўрапейскіх краін. «Мы не лічым забеспячэнне міру і добра-расудскага супрацоўніцтва ў Еўропе справай адных толькі ўрадаў, — гаварылі тыя, хто выступаві на семінары. — Барацьба за мір у Еўропе павінна стаць неад'емнай часткай дзейнасці ўсіх жаночых арганізацый». Камітэт будзе і надалей заклікаць жаночую грамадскасць краін Заходняй Еўропы да ўмацавання міру і бяспекі на нашым кантыненте. Гэтаму будучы са-

дзейнічаць перапіска з жаночымі арганізацыямі еўрапейскіх краін, абмен дэлегацыямі, паездкі з мэтай устанавлення і развіцця кантактаў.

Усё шырэй развіваецца супрацоўніцтва Камітэта з жаночымі арганізацыямі краін Афрыкі. Ён дапамагае жанчынам Афрыкі ў падрыхтоўцы кадраў, прадастаўляе стыпендыі для навучання ў вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных установах. Па стыпендыях Камітэта ў Савецкім Саюзе навучаюцца 114 студэнтаў з 26 краін Азіі і Афрыкі. Жаночым арганізацыям Афрыкі пасылаецца абсталяванне для так званых «сацыяльных цэнтраў». У гэтых цэнтрах праводзяцца заняткі па ліквідацыі непісьменнасці, тут жанчын абучаюць навыкам санітарыі і гігіены, розным рамёствам. Пасланцы Камітэта савецкіх жанчын пабывалі ў Конга (Бразавіль), у Руанду і Бурундзі, у Самалі, расказвалі там пра дасягненні савецкіх жанчын, пра іх становішча ў грамадстве і сям'і.

Значна пашырыліся сувязі з жаночымі арганізацыямі краін Лацінскай Амерыкі. Савецкія жанчыны пабывалі ў сваіх сябровак на Кубе, у прагрэсіўных жанчын у Чылі, Коста-Рыка, Перу, Панаме. Група савецкіх спецыялістаў па дашкольным выхаванні правяла семінары перуанскіх педагогаў, памагла стварыць некалькі дзіцячых садоў.

Голас савецкіх жанчын пранікае ў турэмныя казематы да палітзняволеных Грэцыі, Партугаліі, Іспаніі, Парагвая, Аргенціны, аказваючы маральную падтрымку вязням. Нябачаны размах набывае рух у абарону бясстрашняй амерыканскай каму-

ністкі Анджэлы Дэвіс. У Камітэт савецкіх жанчын паступае шмат пісьмаў ад жанчын, школьнікаў і моладзі: цёплых і сардэчных у адрас Анджэлы і гнеўных, пратэстуючых — да яе катаў. Барацьба за свабоду Анджэлы Дэвіс, за яе жыццё, за яе здароўе яшчэ не завершана. Гераічная дачка прагрэсіўнай Амерыкі ўсё яшчэ пакутуе ў турэмных засценках. Савецкія жанчыны разам з усёй прагрэсіўнай грамадскасцю рашуча пратэстуюць супраць беззаконнасці і тэрору. Пленум Камітэта савецкіх жанчын накіраваў пісьмо Анджэле Дэвіс.

Сталі традыцыяй штогадовыя сустрэчы кіраўнікоў жаночых арганізацый сацыялістычных краін, кансультацыі па пытаннях міжнародных сувязей. Чарговую сустрэчу намаячаецца правесці сёлета ў Чэхаславакіі.

Камітэт савецкіх жанчын прымае самы актыўны ўдзел у рабоце Міжнароднай дэмакратычнай федэрацыі жанчын. Яго ўзначальвае першая ў свеце жанчына-касманаўт Валянціна Уладзіміраўна Нікалаева-Церашкова. У снежні мінулага года адбыўся Пленум Камітэта савецкіх жанчын, які падвёў вынікі сваёй трыццацігадовай дзейнасці і вызначыў чарговую задачу.

Савецкія жанчыны ідуць у авангардзе міжнароднага дэмакратычнага жаночага руху. Яны заўсёды будуць высока несці сцяг пралетарскага інтэрнацыяналізму, з гонарам прадстаўляць на міжнароднай арэне нашу першую ў свеце сацыялістычную дзяржаву.

Аляксандра УС,
член прэзідыума
Камітэта савецкіх жанчын

ЛЯСНАЯ ГАСПАДЫНЯ

Восень надышла неяк нечакана. Рэзка пахаладала, ноччу па нізінах выпадаў іней, а потым падзьмуў паўночны вецер і пайшлі дажджы, дробныя і зацяжныя. Яны збівалі чырвонае лісце з асін, шамацелі па завялай папараці, мылі тугія гронкі рабін.

У лесе было ціха і сумна. Змаўкаў перастук дзятлаў, не чуваць посвісту сініц. Толькі жвавыя вавёркі скакалі з елкі на елку, шукаючы спелых шышак.

Ніна Мікалаеўна любіць пахадзіць у такі час па лесе, пасуважаць разам з ім (вось ужо і лету настаў канец!), назбіраць грыбоў. Грыбныя мясціны яна ведае лепш за ўсіх. Ды і як не ведаць, калі гэтаму лесу яна аддала дваццаць два гады свайго жыцця.

На гэты раз дзень выдаўся сонечны, але па-восеньску халодны. Ніна Мікалаеўна хацела з раніцы аглядзець сваё дзецішча — гадавальнік дрэўцаў. Пайшла напасткі, па вядомых толькі ёй сцежках.

...Вялікая паляна, гектары на чатыры, зелянела роўнымі радамі кволых саджанцаў. Ніну Мікалаеўну, інжынера па лясных культурах, цікавіла ўсё: і як прыжываецца сібірская гасця — лістоўніца, і чаму пры аднолькавым доглядзе дрэўцы вырастаюць зусім розныя.

Схаваўшы блакнот у кішэню плашча, мацала кволя елачкі, вымярала лінейкай гадавы прырост. Увесь гадавальнік, як вогнішча акінуць, нагадваў вялізны агарод. Тыя ж градкі, тая ж безабароннасць перад пустазеллем. Але выжыць павінны ўсе саджанцы. Ім дапаможа чалавек.

Гаспадарка ў Ніны Мікалаеўны Кібісавай вялікая. Акрамя гадавальніка галаўнога, дзе растуць елачкі, сосны, кедры, клёны і нават акацыі, у лясгасе шмат школак.

«На лета трэба прарэджаць», — зазначае сама сабе Ніна Мікалаеўна. — А елачкі ўжо можна і на культурах рассаджваць».

Стаміўшыся, жанчына прысела на ўзмежку, задумалася. Колькі яе гадаванцаў ужо сталі дарослымі! З 1949 года, пасля заканчэння Полацкага ляснога тэхнікума, Ніна Мікалаеўна пасадзіла і вырастала больш як тры тысячы гектараў лесу. Па ўсім Віцебскім лясгасе. Цэлыя бары сасонак і елак паўсталі на былых пустэчах, на спаленых і ссечаных у гады вайны Лятчанскай, Трубацкай і Падбярэзскай дачах.

Шмат гора прынесла фашысцкая навала. Разам з меншымі братамі і сёстрамі Ніна Мікалаеўна выходзіла ў Віцебскім дзіцячым доме. Эвакуіравацца не ўдалося. Забраўшы меншых дзяцей, прабіралася на радзіму ў вёску Сябякі, што за Суражам. Ужо тады гэта быў партызанскі край. Славутыя «Віцебскія вароты», што праходзілі па Шчалбоўскіх лясках, былі недасягальныя для немцаў.

Семнаццацігадовай дзяўчынкай Ніна Кібісавая стала партызанскай сувязной. Лес быў яе родным домам. Юная партызанка навучылася арыентавацца ў ім, як на вясковых вуліцах. Пасля вызвалення, каб пракарміць меншых братоў і сяцёр, Ніна Мікалаеўна пайшла працаваць рабочай у лясгас. Любоў да лесу прывяла яе ў тэхнікум.

Колькі сіл і сродкаў трэба аддаць, каб выгадаваць хаця б дваццацігадовы лес! Але, бадай, галоўнае ў лясной аграмаіі — гэта час. За адзін год не выявіш сваіх памылак, не скажаш, які будзе лес — магутны асілак ці слабы заморак.

Вось, напрыклад, участак з-пад вольхі. Глеба на такіх месцах багатая на азот, месца нізкае, здавалася б — садзі елку смела. Елку і пасадзілі. Але ўжо гадоў праз сем Ніна Мікалаеўна заўважыла, што пасадка расце вельмі павольна, а ў некаторых месцах зусім гіне. Мусілі рабіць шырокія прасекі, каб даць прастору бярозам. Тыя хутка абагналі малады ельнік, і цяпер там шуміць бярозавы гай.

Неяк яна прачытала ў часопісе аб прышчэпках сібірскага кедра да беларускай сасны. І рашыла правесці дослед у сваім лясгасе. Яна вывучала ўвесь цыкл прыжывання, параўноўвала свае вынікі з ужо вядомымі. І калі наспела неабходнасць прышчэпліваць чаранкі старой пладаноснай елкі да маладой, набыты вопыт спатрэбіўся.

Лес вялікі, але семя збіраць — справа марудная і працаёмкая. Напрыклад, каб атрымаць кілаграм семя для высеву ў гадавальніку, трэба вылушчыць больш за сотню кілаграмаў шышак. І ўсё ўручную.

Попыт на семя сасны і елкі вялікі не толькі ў лясгасе. Нядаўна Ніна Мікалаеўна адправіла семя беларускай сасны ў Швецыю.

Народная прымаўка вучыць: той, хто пасадзіць хоць адно дрэва, — бессмяротны. Ніна Мікалаеўна вырастала іх тысячы.

М. КОНАН

Віцебскі раён

Аўгіння КАВАЛЮК

Сыны пытаюць пра вайну,
А я вяду іх у вясну,
Кажу малым:

вайне
не быць,
Хачу вайну зусім
забыць.
Сыны пытаюць: мама,
дзе,
Калі і як загінуў
дзед!

А я схіляю галаву
І кветкі веснавыя

рву.
Да помніка мы моўчкі
йдзем.
Прымі зямны паклон,
наш дзед.
Дзе помнік твой, нам
невядома.
А неба чыстае над
домам.

Мой Нёман, твой глыток
вады —
І мне лягчэй адразу стала.
Здаецца, не было бяды.
Расстання я з табой не знала.
Стаю ў наднёманскай цішы,
Зайздросна ўсё ў сябе
ўбіраю.

Зноў буду дыхаць, буду
жыць
Я любым краем.
Куток Радзімы дарагі,
О, як цябе мне не хапала,
Я ўсюды ела хлеб і сала,
А смак чамусьці быў другі.

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

Вышывальшчыца

Лясы, палеткі і люстры рэк
І самы блізкі ёй чалавек —
Той, з кім хадзіла ў зялёны
бор,
Каб вышыць потым
прыгожы ўзор.

Ішлі па сцежцы насустрач
дню.
Адчула сэрцам упершыню
І ласку сініх яго вачэй,
І вусны, мёду што саладзей.
Там, дзе паляна суніц цвіла,
Сама сунічкай яму была.

Кладуцца ўзоры на белы
шоўк,
А прад вачыма — прастор
лугоў.

Кладуцца ўзоры на белы
цвет,
А прад вачыма плыве
ўвесь свет.

Першая вясна

Дачцы Людміле

Для кожнага ў свеце прыходзіць той дзень,
Калі з маладосцю на вернасць рукаюцца.
За цесным сталом, дзе вяселле ідзе,
Бацькі, і сябры, і сваты сустракаюцца.

Ты сёння сваю прывітала вясну —
Найпершую самую, самую светлую,
Калі, прабудзіўшыся рана ад сну,
Галінкі ў вокны пастукалі ветліва.

Яшчэ многа вёснаў надыдзе ў жыцці.
А гэта ж — такая!
Адна — непаўторная,
Бо з гэтай вясны ўсё жыццё трэба йсці
З каханым аднымі шляхамі-прасторами.

Вясёлыя ліпы шумяць за акном.
На кожнай галінцы лісток прабіваецца.
Дык хай жа вясной,
Што прыйшла ў родны дом,
Жыццё тваё новае пачынаецца!

Развітанне

Мікола ГРОДНЕЎ

Апавяданне

Мал. Ю. Пучынскага

Умеў Красанок не толькі каня падкаваць, зруб самшыць, печ скласці, але і лапці сплесці, і суп з бяросты зварыць. Ды чаго толькі ні давялося яму рабіць. Нават карову ў плуг запрагаў, на быку вярхом ездзіў, на жываце поўзаў. Калі б хто ўзяў сажань ды памераў, колькі ён у вайну па-пластунску даў! Далібог, кіламетраў дзвесце. А колькі бліндажоў выкапаў, мастоў адгрукаў, колькі гітлераўцаў патоўкі!.. Затое потым, расказваючы пра свае нягоды, ён абавязкова пачынаў з тых неспакойных ваенных дзён і тут жа разважліва дадаваў: «Жыццё, гэта во, складаная штука. Я нават думаю, што яно мудрэйшае за чалавека. Некаторыя да старасці не ведаюць, дзеля чаго, гэта во, жывуць на свеце».

Умеў Красанок пра палітыку і зацямненне сонца пагаварыць. Умеў даказаць, пачым фунт ліха. Аднаго ён не ўмеў—хлеб спячы і карову падаць.

Далёка чуваць было, як у ранішняй цішы бразгатала даёнка. Усе, хто ішоў да свае каровы, ішоў спакойна, а Красанок, як назнарок, бразгатаў. Яму дужа не падабалася, што за цэлыя гоні аднеслі хлёўчкі. Казалі, каб не пахла ад жывёлы. «Во, якія культурныя сталі,—злаваўся ён.—А таго не ведаюць, што без гэтага паху і хлеб ніколі не рос і скарміны не было». Цяпер улетку, пакуль дойдзе Красанок да свае каровы, і то стоміцца, а што будзе зімой, калі затрашчаць маразы ды заскавыча завіруха... Карова тады задумае цяліцца. Да яе трэба будзе падысці ўначы, ды і не раз. Куды спадручней было ў Гэцікаўцы. Пад адной страхой і хата, і хлявок. Ляжыш сабе на печы і чуеш: карова жвачку жуе ці сена есць. Не праспіш, калі яна і цяліцца пачне. Цялятка адразу загорнеш у поспілку ды ў хату. Глядзі, яно назаўтра і падбрыквае. А тут што? Пойла занесці—дыхавіцу сабе нагоніш. Трэба ж будзе і сена ў яслі падкінуць. І не раз.

Добра, калі сена ўдосталь накосіш. А пойдучь дажджы, згніе атава, і кукуй зіму з гэтай кароўкай. Мяжэнны кармоў не перадасць. Яму план трэба і па мясу, і па малаку, яму трэба агульны статак на вясну вывесці. А ты, Красан Дарафеевіч, едзь на Палессе, як бывала, і плаці за пудзік мурагу па два, а можа і па тры рублі. Колькі тады стане каштаваць літр малака ад свае кароўкі?..

Здаецца, даўно б пазбавіўся Красанок ад такога дакукі, калі б не Сынклета. Сказала, што ніхто яшчэ з хлява не гоніць сваю карміцельку, і ты не гарачыся. Сказала і паехала сабе, а ты, Красан Дарафеевіч, замест таго, каб пасядзець у цяньку, адпачыць на старасці гадоў, дык ламі галаву, як пракарміць карову ды яшчэ як і падаць.

Думалася, што жыцця дачакаўся. А жыццё тое, каб яно спрахла, як надвор'е ўвосень. Праўда, жыццё як жыццё, калі б Сынклета разумная была.

Учора Красанок вяртаўся з канторы гэтак лёгка, у добрым настроі—ног пад сабою не чуў. Калгас налічыў яму пенсіі не дванаццаць рублёў, як Валодзькавай цешчы, а ўсіх пяцьдзесят тры! На радасцях стары хітнуў у сталёўку і раскашэліўся на сто пяцьдзесят зуброўкі і ку-

фаль піва. Ды яшчэ і з сабою бутэльку прыхапіў. Спадзяваўся дома глынуць яшчэ чарку, а тады ўжо зацягнуць пра каня вараного ды казака ліхога.

Красанок добра ведаў, што дома ніколі дзверы не замыкаюцца, але пазваніў, каб на парозе яго сустрэла Сынклета. От, ён падасць ёй руку і скажа: «Пацісні яе, заслужаную, моцна-моцна і павіншуй мяне».

У калідоры гулка забрынчаў званок, і Сынклета адразу адчыніла дзверы. Калі ўбачыў Сынклета, Красанок здзівіўся—яна была, як некалі на маёўцы: у гарасавай хустцы, зялёным джэмперы, цёмна-сіняй бастонавай спадніцы, белых чаравіках, а галоўнае, ад яе тхнула духамі, як ад нявесткі Насты, Алегавай жонкі.

— Куды гэта ты збіраешся?—спытаў Красанок.

Сынклета, зашпільваючы джэмпер, лагодна ўсміхнулася ў люстэрка:

— Быццам не ведаеш ці хлопцы табе не казалі...

— Якія хлопцы?

— Якія, якія...—не залюбіла Сынклета.—Нашы хлопцы, Алёг і Кастусь.

— Можа, табе што казалі, а мне нічога.—Красанку не падабалася, што старая жанчына чапурыцца, як маладуха.

Тым часам Сынклет дастала з шафы паперку, акурат як паведамленне на страхоўку. Толькі на гэтай паперцы значыліся высокія зялёныя пальмы, бялюткі палац і блакітнае, як майскае неба, мора. Доўга глядзеў Красанок на паперку, потым холадна запытаў:

— Што гэта значыць?—І тут жа ўпільнуў. — Ці ты не ведаеш, што я без акулараў сляпы?

— Дакумент гэты ажно ў Алупку.

— За Гомель куды?..

— У Алупку, на бераг мора,—не хаваючы сваёй радасці, сказала Сынклет і тут жа зразумела, што сапраўды, перш чым пачаць збірацца, трэба было хоць для прыліку параіцца з ім. Столькі пражылі разам, дзяцей пагадавалі—ён жа не чужы. А яна, бач, магла б і паехаць не развітаўшыся. І Сынклет стала нібы апраўдвацца:—Дык я во збіраюся, а то дакумент гэты, ну, пуцёўка, кажуць, гарыць. І бясплатная. Толькі на дарогу сотню вазьму. А пуцёўка так... Хоць свету пабачу.

Нейкі момант Красанок стаяў як нечым цюкнуты. Яму яшчэ не верылася, што Сынклет паедзе. А гаспадарка, а карова? Хай бы ўзімку, а то столькі работы: сена ні клока няма, бульба някопана... А яна спяшаецца, як на пажар.

— Ты, можа, бачыў, дзе мая сумачка беленькая?

Сумачка ляжала на сталё, а яна, як учадзелая, кідалася то да шафы, то да вешалкі. Знайшла сумачку, затым спытала, дзе яе нарочны гадзіннік. Нарэшце Красанок прысеў на табурэтку. Чорт ведае, што здарылася з жонкай. Заўсёды была ціхмяная, іншы раз слова за сябе не скажа. Калісьці ў Гомелі заблудзілася, а цяпер у Алупку ўзахвоцілася.

— А дзе мой плашч-балоння і парасон? Там жа, кажуць, сонца і дажджы. Дык як жа без плашча і парасона...

— А галава твая ці ведаеш дзе?—ужо зларадна ўеў Красанок.

— Ты пра што, пра капялюшык гэта?—перапытала Сынклет. — Не, я капялюш не буду браць. Куды мне ён. Я ў хустцы.

Кажуць, каб чалавека пазнаць, з ім трэба пуд солі з'есці. Красанок за сваё жыццё з Сынклетай цэлую гару солі з'еў, а вось да канца не пазнаў яе. У маладосці, бывала, Сынклет не то, што на кірмаш, на хрэсьбіны адна не пойдзе. Да работы ахвочая была. За што ні возьмецца—жыта жаць ці кросны ткаць—усё гарыць у яе руках. А на красу не дужа... Краса да вянца, казалі тады, абы не ляная, і пражыў Красанок з ёю—не сказаць, што прыпавяючы, але няблага. Ведаў, што бабы ўсе з аднаго цеста злеплены. Затое Сынклету не раўнаваў ні да кога: які чорт да яе будзе чапляцца! А цяпер гляньце вы на яе! Пасвяжэла, паяснела—хоць карціну пішы з яе. За парог не хочацца выпускаць. А яна сваё: сто рублёў адлічыла, люстэрка паклала ў белую сумачку ды яшчэ і гадзіннік пачапіла на руку. Людзей, называецца, хоча паглядзець. З'ездзіла б сабе ў Гомель, у кіно б схадзіла, на рынак. Усюды аднолькавыя людзі. Дык не, у Алупку. Яно не людзей паглядзець, а самую сябе паказаць. Гэта ўсё нявесткі вінаваты. Каб самім ад мужыкоў праветрыцца, дык старую падбухторылі. Во шэльмы...

— А як жа я адзін, а карова?—голос Красанка дрыжаў.

Папраўдзе, не карова трывожыла Красанка. Карову ён адвядзе сыну Васілю. Хай пасе, даглядае, а нявестка Зіна будзе даіць сабе. Калі, можа, даць які літр малака, а не дасць—і без малака месяц пагавее. І аднаму невялікая бяда. Ці ён сабе бульбы не зварыць? Баршчу, можа, не будзе, а круп якіх і бульбы наварыць.

Нават бясплатная пуцёўка яго не суцяшала. Ён гатовы заплаціць за тую пуцёўку, каб толькі Сынклет асталася дома. І навошта столькі грошай бярэ старая? Будзе жыць на гатовых харчах, дык чаму цэлую сотню бярэ? Старшыніха ездзіла ў Крым пазагараць, дык казалі, што дарога ёй каштавала ўсяго паўсотні, а Сынклет на столькі замахнулася. Хіба па рэстаранах пачне ацірацца ды кампаніі будзе вадзіць?

Нарэшце Красанок прыўзняўся і рашуча заявіў:

— Не чапурсы, старая порхаўка, нікуды я цябе не пушчу.

Ён падумаў, што калі мужык на першы раз аслабіць лейцы і адпусціць ад сябе жонку, то на другі раз яна прасіцца не стане—куды задумае, туды пойдзе і паедзе.

Аднак Сынклет не зважае на яго, не просіцца. Хоць бы для прыліку спытала. Дык не, узахвоцілася і слухаць не хоча.

— Я табе кажу—нікуды не паедзеш!—строга і ўжо гнеўна заявіў Красанок.

— Не мялі абы чаго, цецярук няшчасны,—агрызнулася Сынклет. — Зацапіўся недзе за чарку дык во пляцеш абы што... Як жа я не паеду, калі пуцёўка без дыму гарыць, ды не абы куды, а ў Алупку...—Яна распусціла над галавой парасон і палюбавалася ў люстэрка: маўляў, а што, чым горшая за старшыніху? Сапраўды, яна выглядала нішто сабе.

Вось калі, на шасцідзясятым годзе жыцця, Красанок адчуў, што такое рэўнасць,—яго ўдарыла, як токам. Красанок нейкі момант лыпаў вачамі—не мог знайсці такое слова, каб уесці яе, каб памятала ўсю дарогу, каб і ў Алупцы не забывалася, але такое ядавітае слова, як на тое ліха, не прыходзіла на язык. Нарэшце ён сцяў кулак... Можа б замахнуўся, можа б і тумкнуў кухталём, каб ведала, як дражніцца, ад'язджаючы, а тут яшчэ ў дзвярах паявілася аграномка, пляменніца.

— Цётка, хутчэй, а то на поезд спознішся. Хутчэй, а то да Гомеля будзеш трэсціся на грузавіку.

Услед за пляменніцай зайшоў сын Алёг. А Красанок усё яшчэ стаяў надзьмуты, як сыч. Нарэшце прысеў і жаласна, ледзьве не плачучы, пачаў:

— Ды што гэта такое, сыноч? Мяне ўжо і за бацьку не лічыце... Не мяне пасылаеце на курорт, а матку... Ці яна на вайне была, ці яна раненне мае?..

— Ой, дзядзечка, родненькі,—Ніне стала смешна, і яна сусцеліва, як малога, паглядзіла яго па плячы.—Паслухай, дзядзечка. Гэта ж мне прыслалі пуцёўку, мне... А хто ж мяне цяпер пусціць? Уборку не закончылі, сяўбу пачалі. Дык я цётцы ўступіла. Хай з'ездзіць. А табе не, па гэтай пуцёўцы не... Гэта ж у жаночы санаторый.

— Татка,—падышоў да яго Алёг.—Толькі не гневайся на нас. І цябе пашлём на поўдзень. Зімой лягчэй будзе дастаць пуцёўку ў Крым. А цяпер няхай мама...

— Калі ехаць да станцыі, дык хутчэй,—адчыніў дзверы шафёр Сенька.

Сынклет ахапіла белую сумачку, парасон пад паху і маланкай выскачыла за дзверы. А чамадан? Добра, што Ніна ўзяла, а то і чамадан забылася б. І не развіталася. Толькі азірнулася і папярэдзіла:

— Глядзі, карову падаі.

...Красанку не было клопатаў: хочаш не хочаш—пачынай даіць. Ён ведаў, што да Сынклеты карова рахманая, а вось да іншых рук наравістая і нават бадлівая. Каб спайней было на душы, ён мусіў прывязаць яе за рогі.

— Стой, цясютка, стой,—ласкава сказаў Красанок.

Карова адступілася.

— Стой, цясютка, стой, каб на цябе...

Зазлаваўся, загневаўся Красанок. Хацеў было схапіць граблі, якраз яны пад рукамі былі,—лупцануць па рэбрах і выгнаць на пашу непалоеную. Але пастаяў, разважыў—дурное дзела няхітрае.

Знайшоў вяроўку і стрыножыў карову, як неспакойнага каня. Мала таго, прывязаў за нагу да вушака, каб і не варухнулася нават.

Як даіў—малако цурчала ў рукавы, заліло ўсю адзежу—Красанок потым нікому не раскажваў. Галоўнае, падаіў, і карова пайшла на пашу лёгкая.

Вяртаўся Красанок з узмакрэлай сарочкай, а рукі аж гудзелі ад стомы, затое на душы была палёгка: усё ж сам справіўся і, бач, у даёны нешта засталася. Праўда, не столькі нясе, колькі, бывала, Сынклет, але ж сам падаіў, нікому не кланяўся.

А на двары якраз яго сустрэла нявестка. Не інакш яшчэ ўчора Алёг сказаў: «Ты, Наста, не праспі. Каб жа падаіла бацькаву карову». І вось яна прыбегла, гэтак задыхалася. Відаць, спярша сваю пацыркала, а потым ужо спяшалася сюды. А тут бачыць, у свёкравай даёны ўжо ўспеніўся сырадой.

— Няўжо, татка, сам падаіў ці прасіў каго?

— А што ў мяне рук няма?—на ўвесь голас, каб пачулі ў двары, адказаў Красанок і лёгкай хадой скіраваў у пад'езд.

З ДНЁМ НАРАДЖЭННЯ, ДЫРЭКТАР

Газік надрываўся, заходзіўся ад рову матора, з апошніх машынавых сіл выбіраўся з набрынялых вадой каляін. Перадолеўшы дзесятак-другі метраў, стомлена чмыхнуў і стаў зусім.

— Прыехалі, — злосна буркнуў шафёр. Дастаў аднекуль з-пад сядзення сякеру і нырнуў у цемру.

— Ну і дарожкі ў нас, — падумала Зося Змітраўна. — Трэба, урэшце, па-сур'ёзнаму брацца за ремонт дарог. Трактараў не хапае, а тут яшчэ прыходзіцца пасылаць іх выцягваць з гразюкі машыны.

Бяда з гэтымі трактарамі. Сёння вось таксама ледзь «выбіла» тыя два, што абяцалі прыгнаць у саўгас яшчэ месяц назад. За клопатамі пра ўласны дзень нараджэння забылася. У райкоме напамінілі, павіншавалі.

...Сорак два гады ўжо. А праяцелі, як адзін доўгі дзень, такі ж багаты на турботы, як і сённяшні.

Пачулася чмыканне ботаў. У святле фараў з бярэмам хмыззя паказаўся шафёр. Зося Змітраўна адчыніла дзверцы, не выбіраючы, граць ці вада, саскочыла на дарогу.

— Давай памагу, Фёдаравіч...

Кудлатыя чорныя воблакі імклівай гайней імчаліся па небе. Буйнеў настырны восеньскі дождж. Раззлаваўся і сцебануў вадзянымі даўжэзнымі пугамі па ўшчэнт замардаваным газіку, па дзвюх постацях, што завіхаліся каля яго.

...Было зусім позна, калі пад'ехалі да Забычання. Неба пасвятлела.

— Марозік будзе пад раніцу, — зазначыў шафёр.

— Стаміўся, Васіль Фёдаравіч, — павярнулася да яго Бяляева. — Едзь дадому, адпачывай. Заўтра, здаецца, нікуды ехаць не трэба.

Падышла да дому, здзівілася — у хаце гарэла святло.

— Поўнач, а плігаўкі не спяць, — падумала неадабральна.

Плігаўкамі Зося Змітраўна называла Алу і Ніну. Прыехалі ў саўгас дзяўчаты пасля размеркавання. Першая — бібліятэкарам, другая — выхавацелькай у дзіцячы сад. Пагутарыла з імі ў канторы, даручыла Фёдаравічу падшукаць кватэру. А вечарам прывёз іх шафёр да Бяляевых...

Адчыніла дзверы і адразу апынулася ў абдымках дзяўчат.

— Зося Змітраўна, віншuem вас, родная...

— З днём нараджэння, дырэктар! — падняліся насустрач з-за святочнага стала суседзі. Амаль усе, хто памагаў ёй на яе жыццёвым шляху, ці каму памагала яна.

І адразу цяплей стала на сэрцы. Туліла да сябе дзяўчат, а сама хавала ад людзей павільгатнелыя вочы.

Вось ёй ужо і сорак два. Ох і хутка ж час бяжыць.

А памяць тоіць у сваіх схованках усё: і дробязнае, і вялікае. Не-не ды і вяртае чалавека памяць з сённяшняга дня да даўно, здавалася, перажытага і забытага.

Дзяцінства было кароткае і не надта багатае на радасці. Калі памёр бацька, іх у маці засталася пяцёра. Маленькай самай, іначы, было чатыры месяцы. Ды і Зося яшчэ за матчыну спадніцу трымалася. А падрасла — працаваць пайшла. Трэба было памагаць маці малодшых на ногі ставіць.

Школу Зося ўсё ж вырашыла не кідаць. Паўдня сядзела за партай у школе, другую палову дня працавала ў палыводчай брыгадзе. Так закончыла 8 класаў.

Павага аднавяскоўцаў рана прыйшла да Зосі. Яе любілі за працавітасць, чуласць, справядлівасць. Працавала дзяўчына попеч з аднавяскоўцамі ў полі, была намеснікам старшыні калгаса, сакратаром, а пазней старшынёй сельсавета. Людзі давяралі ёй, неслі да яе свае радасці і гора. Называлі яе — наша Зося.

1952 год быў памятным для Зосі Змітраўны. У тым годзе яе прынялі ў партыю. Пачалося ўжо другое жыццё, жыццё камуніста. Галоўнай задачай для сябе Зося Бяляева паставіла вучобу. Вучыцца, каб ведаў набыты аддаць людзям, адплаціць ім за любоў і павагу. Экстэрнам здала экзамен за 10 класаў. Паступіла ў Магілёўскую партыйную школу пры ЦК КПБ. Закончыла яе на выдатна.

А потым вучылася ў Ленінградскім сельскагаспадарчым інстытуце на завочным аддзяленні эканамічнага факультэта. Працавала Зося Змітраўна ў гэты час сакратаром парткома саўгаса «Ленінскі шлях» Касцюковіцкага раёна.

Цяжка было сумяшчаць і работу, і вучобу. Але здужала. І зноў атрымала дыплом у чырвонай вокладцы — дыплом выдатніка.

Родныя палеткі прынялі Зосю Бяляеву вучоным аграномам. З паўгода працавала ў родных Нізках, а потым накіравалі яе дырэктарам саўгаса «Забычання», які быў створаны на базе рэарганізаванага калгаса.

Быў вопыт, былі ведаў, людзі тут зналі яе як добрага партыйнага кіраўніка, чулага чалавека, таму не было асаблівага страху перад новымі абавязкамі, не паўстала распачнае пытанне: «Ці спраўлюся?» Хаця, чаго грахі таіць, сёй-той скептычна пасміхаўся: жанчына — дырэктар! Такого ў раёне яшчэ не было. Хаця б не «заваліла», як кажуць, саўгас!

Не «заваліла». Гаспадарка перайшла ва ўмельныя рукі. За той час, што Зося Змітраўна Бяляева кіруе саўгасам, гаспадарка па ўсіх паказчыках трымае адно з першых месцаў у раёне. Гадавы план продажу мяса і малака быў выкананы яшчэ 1 кастрычніка. Толькі мяса здалі дзяржаве звыш плана каля 70 тон. Нядрэнны ўраджай збожжа. Ды і гародніна дала немалы прыбытак.

Разам з прыбыткам гаспадаркі расце дабрабыт рабочых. З дастаткам жывуць людзі. У многіх дамах устаноўлены газавыя пліты. У саўгасе ёсць спецыяльны склад для балонаў. Сваёго чалавека вывучылі на газаслесара.

...Ранак яшчэ толькі пачаў набіраць сілу. За вокнамі было бела ад снегу, што выпаў уначы.

Ганна Піліпаўна прачнулася ад прарэзлівага тэлефоннага звонка.

— А божухна, — усхапілася яна з ложка. — Зося, дачушка, ці ты яшчэ спіш? На нараду спознішся!

Але Зосі ўжо не было дома. Заглянуўшы ў пакой дачкі, які служыў ёй і спальняй і кабінетам, маці ўбачыла, што ложка сціпла запраўлены, а фортка адчынена, і ўжо добра пахаладала ў пакоі.

А для Зосі Змітраўны пачаўся першы дзень яе 43-га года. Звычайны рабочы дзень, да канца запоўнены мноствам дробных і вялікіх спраў, якія аднолькава

Сакратар парткома калгаса імя Фрунзе Шклоўскага раёна ўручае пераходны вымпел перадавой свінарцы калгаса Н. К. Лосевай.

патрабавалі пільнага гаспадарлівага вока.

Пасля нарады адправілі з заатэхнікам партыю жывёлы на мясакамбінат. Тэлефонаграма са станцыі прыйшла — саўгасу паступіў вагон камбікармоў. Сёння трэба і вывезці. А машыны яшчэ на на-радзе размеркавалі, якая куды. Ды і малавата іх. Зноў трэба будзе людзей прасіць папрацаваць звышурочна... А тут зайшла сакратарка, паведаміла, што ў трэст выклікаюць, толькі што званілі.

Папрасіла, каб казалі шафёру, а са-ма накіравалася да новага кароўніка. Бу-даўнікі валаводзяць нешта, ніяк не зда-дуць.

Прараб пачаў апраўдвацца: маўляў, ня-ма ланцуга, каб пусціць транспарцёр, што гной з кароўніка вывозіць.

— Ну, а самім зрабіць нельга? — аж узлавалася дырэктар. — Ды наш жа ка-валь чорта на часткі разложыць, паплую і зноў збярэ. Карацей — паслязайтра кароў пераводзім сюды.

Па дарозе да клуба яе нагнаў хлопец. З тых, што ў горадзе і рубель, і шчасце шукаюць.

— Што ж ты, па сала да маці за-ехаў? — запытала, пасміхаючыся.

— Работу каб мне ў вас... — і сарамлі-ва апусціў галаву.

— Па-першае, не ў вас, а ў нас. Куды хочаш? Ты ж шафёр, здаецца. Ну, доб-ра. Што-небудзь прыдумаем. Прыходзь заўтра. Ды падумай, які адказ перад таварышамі трымаць будзеш. Сёння як-раз камсамольскі сход. Прыйду паслу-хаю. І не дзякуй. Няма за што.

«Вось яшчэ адзін «шукальнік раманты-кі» вярнуўся, — задаволена думала Зося Змітраўна. — Значыць, не так ужо кепска дома. Трэба і моладзь разумець: змо-ладу хочацца шмат пабачыць, па-свойму ўсё ацаніць. І часам вочы, стараючыся разгледзець далёкае, не бачаць таго доб-рага, што побач! А калі вяртаюцца, зна-чыць, пачынаюць цаніць пакінутае. І трэ-ба ставіцца лагодней да моладзі, даць ёй работу па душы, даць магчымасць ву-чыцца. У нас жа вунь завочнікаў колькі! Каля трыццаці чалавек. І амаль усе ву-чацца ў сельскагаспадарчых інстытутах ці тэхнікумах. Свае людзі будуць. Са спе-цыяльнай адукацыяй. Вось гэта і радуе».

Клуб стаяў яшчэ не дабудаваны. За-сталіся якія-такія аддзелачныя работы. Добры клуб. З глядзельнай залай на 350 месц, з бильярднай, пакоюмі для ра-боты гурткоў, бібліятэкай. У галаве новы клопат: дзе ўзяць добрага мастака, каб усё як след і прыгожа аформіў? А спа-чатку самой трэба падумаць, што сваімі сіламі зрабіць. Трэба яшчэ будзе з мо-ладдзю сёння пагаварыць. Быць таго не можа, каб чаго не падказалі.

Дзень праляцеў непрыкметна. Вечарам, ідучы дахаты, Зося Змітраўна думала: «Прыйду, выслухаю матчыны папрокі наконт грэтага і перагрэтага абеду, а по-тым кніжку якую пачытаю, сёстрам ліс-ты, нарэшце, напішу».

Толькі пераступіла парог, як азвалася маці:

— Зося, цябе тут Вера чакае, брыга-дзірка.

— Здарылася што, Вера?

— Ведаеце, Зося Змітраўна, кантроль-ную ў акадэмію трэба адсылаць, а я не-шта ніяк не разбярэся, што да чаго.

— Ну, сядай. Будзем разбірацца ра-зам. Якая тэма кантрольнай?..

Антаніна БАЛАШ

Саўгас «Забычанне»,
Касцюковіцкі раён.

ПРАЗ ГАДЫ

З Надзеяй Мікалаеўнай я не сустра-каўся амаль дваццаць гадоў і быў пры-емна здзіўлены, убачыўшы яе нядаў-на: як і была, па-маладому жвавая, энергічная, вясёлая. У гэтай жанчыне я лёгка пазнаў тую Надзю, з якой журналісцкі лёс звёў мяне 35 гадоў назад, і тыя смяшынкі ў вачах, і даў-но знаёмую дабрадушную ўсмішку.

...У Скарынічах ішоў «перападлік» спартыўных талентаў. Не хапала адной веласіпедысткі — для поўнага кам-плекта, бо ўся каманда павінна была складацца з членаў аднаго калгаса. Зноў пачалі перабіраць усіх дзяўчат: катацца на веласіпедзе амаль усе ўмеюць, але ж патрэбна гоншчыца... Нарэшце ўспомнілі:

— А Надзю Русаловіч чаму не лічы-це? Не маладзенькая, праўда, дваіх дзяцей мае, але на веласіпедзе як ві-хор носіцца.

Надзея Русаловіч здзіўлася запра-шэнню ўдзельнічаць у гонках. Аднак не адмовілася выпрабаваць свае сілы. А Іван? Пацягнуўся за Надзеяй, такса-ма захацеў удзельнічаць у спабор-ніцтвах.

Так выпадкова, ва ўзросце 26 гадоў, пачала сваё жыццё ў спорце Надзея Русаловіч, калгасніца з калгаса «Чыр-воныя Скарынічы» Мінскага раёна (цяпер калгас імя Гастэлы).

Першы старт прынёс ёй нечаканы поспех: яна фінішавала першая. За сціплым першым поспехам — новыя, больш значныя. Летам 1936 года На-дзея Русаловіч выступае ў Днепрапят-роўску на першых у гісторыі савецка-га спорту ўсесаюзных спаборніцтвах сельскай моладзі. Для калгасных вела-сіпедыстак разыгрываецца 10-кіламет-ровы крос-гонка па лясных і палявых дарогах, з натуральнымі перашкодамі. А беларуская веласіпедыстка толькі да такіх дарог і прывыкла. Яна смела вырываецца наперад і як на крылах імчыцца да фінішу... Вось яна, пера-мога, якая дала Надзі званне першай калгаснай чэмпіёнкі краіны!

Яна вярнулася ў Скарынічы, да сва-ёй нялёгкай работы ў палявой брыга-дзе, і, застаючыся клепатлівай жонкай і маці, добрага гаспадыняй у хаце, кароўніку, свінарніку, знаходзіла час для работы ў клубе: спявала і танца-вала ў калгасным ансамблі, складала для яго прыпеўкі, удзельнічала ў ве-лагонках.

Успамінаецца, як яна ўзрушыла ўсю вёску падрыхтоўкай да мінскага пара-да фізкультурнікаў. Толькі і было раз-моў у Скарынічах пра Надзіну задуму. Усім было цікава ведаць, што робіцца ў яе хаце. А Надзя пляла нейкі кошык з саломы, нахшталь снапа. Яшчэ больш здзіўлялі штодзённыя ўрокі язды на веласіпедзе, якія Надзя дава-ла сваім бацькам. Ну, бацьку, Міка-лаю Станішэўскаму, не грэх ездзіць на веласіпедзе. Але маці, Стэфаніда, якая ж з яе веласіпедыстка, калі яна інвалід — кісць на адной руцэ адрэ-зана?

Паяўленне цэлай сям'і калгасных

Н. М. Русаловіч-Навіцкая.

веласіпедыстаў на фізкультурным па-радзе 1936 года ў Мінску выклікала сапраўдную сенсацыю. Наперадзе, по-бач, ехалі Надзея і Іван Русаловічы, а між іхнімі веласіпедамі ў снопе-ко-шыку сядзела 7-гадовая пляменніца Валя. Следам ехалі, таксама побач, Надзіны бацькі — сівабароды Міка-лай Фёдаравіч і Стэфаніда Іванаўна ў хустачцы на галаве. Замыкаў каваль-каду 8-гадовы сын Русаловічаў Вася, ён вёз на раме свайго веласіпеда ма-лодшага брата, 4-гадовага Вілю...

Той год нас усіх цікавіла: як сябе пакажа калгасная чэмпіёнка на рэс-публіканскіх спаборніцтвах? Як яе прыродны талент праявіць сябе ў схватцы з добра натрэніраванымі га-радскімі спартсменкамі, майстрамі ве-ласпорту? Выявілася, што і ў шасэйных гонках Надзя моцная. Яна стала май-страм спорту СССР, была чэмпіёнкай рэспублікі да самага пачатку вайны.

А ў гады вайны Надзея Мікалаеўна пайшла ў партызанскі атрад. Цяпер на парадах, ідучы ў калоне ветэранаў спорту, яна на шырокую нагрудную чырвоную стужку са спартыўнымі рэ-галіямі прымацоўвае на самым від-ным месцы партызанскі медаль.

Я бачыў Надзю і на пасляваенных стартах. Аж да 1950 года яна паспя-хова выступала ў кросах і шасэйных гонках, рэкорды скорасці ўстанаўліва-ла ў спаборніцтвах на велатрэку.

...Гэта была цяжкая «гонка». У 35 га-доў паступіла ва ўніверсітэт. Ну, хіба гэта не подзвіг?

Яна перадала «чарадзейную палач-ку» поспехаў малодшаму сыну Веча-славу, Вілю, як яго называлі ў сям'і. Цудоўным гоншчыкам стаў Вечаслаў Русаловіч. Як ганарылася маці, калі ён стаў майстрам спорту СССР і чэмпіё-нам Беларусі!

Пройдзен 60-гадовы шлях. Але На-дзея Мікалаеўна грузу гадоў не ад-чувае. Старасць спатыкнулася ля па-рога яе дома і не можа яго перасту-піць.

І. ЦЫВЕС

Марыя Арыстава з сынам у 30-я гады.

ПЕРШАЯ НА ЧЫГУНЦЫ

Яўген МАЗО

Марыя Аляксандраўна Арыстава.

ТЭЛЕГРАМА
№ 3622. Год
1929. «Усім!

Для аб'явы паравозным
брыгадам.

У ноч з 18 на 19 люта-
га першая жанчына-машы-
ніст на Заходняй чыгунцы
Арыстава Марыя Аляксан-
драўна разам з памочні-
кам машыніста Л. М. Ары-
ставым і яго бацькам — ка-
чагарам М. Е. Арыставым
зрабілі выдатны падару-
нак Радзіме — упершыню
правялі цяжкавагавы цяг-
нік (1800 тон) на ўчастку
Мінск — Барысаў і ўстана-
вілі рэкорд — тэхнічную
хуткасць паравоза даялі
да 48 км пры заданні 39,
прычым значна сэканомілі
паліва.

Жанчына-машыніст да-
казала ўсім паравозным
брыгадам, якія не выкон-
ваюць заданні па тэхніч-
най хуткасці, робяць час-
тыя прыпынкі ў дарозе,
перапальваюць вялікую
колькасць чорнага зола-
та — вугалю, што пры доб-
расумленных адносінах да
працы, доглядзе паравоза,
авалоданні тэхнікай лака-
матыва можна дасягнуць
высокіх паказчыкаў.

Віншую першую жан-
чыну — машыніста параво-
за з вялікім працоўным
поспехам і стаўлю ў пры-
клад усім паравозным
брыгадам Заходняй чы-
гункі.

**Начальнік дарогі
Горны».**

Хто ж яна, першая
жанчына-машыніст? Дзе
яна цяпер? Як склаўся яе
далейшы лёс?

Марыя Аляксандраўна
размяняла ўжо сёмы дзе-
сятак. Але ні на адзін
дзень не расстаецца з чы-
гункай. У дзяцінстве жыла
ў будцы пуцявога абход-
чыка. Потым сама вадзіла
паязды. Цяпер, ужо на
пенсіі, жыве на вуліцы
Машыністаў у Мінску.

Удзень і ўначы міма
праносяцца таропкія элек-
травозы, часам у акно
ўрываецца прывітальны
гудок — гэта знаёмы ма-
шыніст па добрай трады-
цыі віншуе ветэранаў чы-
гункі — жыхароў вуліцы
Машыністаў. І сэрца ў
Марыі Аляксандраўны па-
чынае біцца хутчэй. Так
было і пяцьдзесят гадоў
назад, так і цяпер. Выхо-
дзіць яна з унукамі, Кос-
цікам і Аленкай, на вулі-

цу і доўга ўглядаецца ў
далечыню — туды, дзе ў
малочным мрое сыхо-
дзіцца неба з рэйкамі.

...У будцы пуцявога
абходчыка жылі шасцёра
дзяцей, тата, маці і бабу-
ля. Цесната, дзеці спалі на
падлозе, на печы, але бы-
ло ў хаце радасна. І ўсё та-
му, што ў таты вяселы но-
раў. Быў ён майстрам на
ўсе рукі, умеў пашыць
боты, скроіць жаночую
сукенку, звязаць панчохі.
Але больш за ўсё любіў
граць на гармоніку.

Бацька ў абход выпраў-
ляўся на досвітку. Дзеці
прачыналіся ад стуку ма-
латочка па рэйках, ён чу-
ваць быў далёка-далёка.

Міма будкі мчаліся
паязды. Марыля вітала
іх узмахам рукі, кідала
машыністам рамонкі.
А тыя — маладыя, чорныя
ад вугальнага пылу — ад-
ны вочы блішчаць — спрыт-
на падхоплівалі дзіцячы
падарунак. Тады, мабыць,
і нарадзілася ў яе мара
стаць машыністам.

Калі пачалася імперыя-
лістычная вайна, тату ад-
разу мабілізавалі. Маці,
бабулю і дзяцей пасадзілі
ў вагон і павезлі ў глыб
Расіі. Непадальку ад Ва-
роннежа ў дарозе памерла
ад голаду маці. Неўзабаве
зноў бяда — памёр ад ты-
фусу бацька. І астатнія
дзеці з васьмідзесяцігадо-
вай бабуляй. На шчасце, у
Расіі скінулі цара, і ўся
ўлада перайшла ў рукі ра-
бочых і сялян. Савецкая
ўлада паклапацілася аб
дзеях, уладкавала іх у
дзіцячы дом.

Ішлі гады, але Марыля
не расставалася са сваёй
марай. Аднойчы параілі
ёй паехаць у Мінск, у чы-
гуначнае вучылішча. Збо-
ры былі нядоўгія: луста
хлеба, цыбуліна, скрылё-
чак сала — і ўсё.

Прыехала ў Мінск без
капеек грошай. Нача-
льнік чыгуначнага вучылі-
шча Барыс Трафімавіч
Барысёнак сустрэў яе вет-
ліва, назначыў 17 рублёў
50 капеек стыпендыі.

І пачалося новае жыц-
цё. Ганарыстыя хлопцы
пасміхаліся з яе, майстар
Шыман казаў: «Не твая
гэта бабская справа. Ле-
зеш, куды не трэба».

На выпускным экзаме-
не ёй загадалі зрабіць га-
ечны ключ і падагнаць да

яго шасцівугольную гайку.

— Ды так, каб камар носа не падтачыў, — сказаў майстар, пасмейваючыся ў вусы. — На ўсё даецца 1 гадзіна і 15 мінут.

Праз гадзіну Марыя паклала яму на стол гатовыя ключ і гайку. Ён нават на іх і не глянуў.

— Вельмі ты хітрая, Маруся. Але мяне ты не падманеш. Работу зрабіў твой ухажор, слесар Запольскі...

— Дайце мне іншую балванку і глядзіце, як і што буду рабіць, — ледзь не плачучы ад крыўды, сказала Марыя.

Другая проба таксама была зроблена дакладна і раней тэрміну — за 47 хвілін. Вось тады і далі ёй кваліфікацыю слесара-паравозніка шостага разраду.

— І пайшла я на працу ў Мінскае чыгуначнае дэпо, — расказвае Марыя Аляксандраўна. — Аднойчы на партыйна-камсамольскім сходзе села побач з начальнікам участка таварышам Тарасавым.

— Дазвольце ў вас нешта спытаць, — сказала шэптам. — Ці можна мне здаць экзамен на машыніста паравоза?

Тарасаў здзівіўся:

— Ну, Маруся, усяго я ад цябе чакаў, але тае... Гэта ж глупства. Нідзе ў свеце ты не ўбачыш жанчыны-машыніста...

— А вы мне толькі дазвольце. Я хачу вадзіць паязды.

— Добра! Дазваляю. Рыхтуйся да экзаменаў. Але ведай: экзамен ты павінна здаць лепей за ўсіх... На паравозе праца цяжкая...

Начальнік не сумняваўся, што гэта «дзявочы капрыз», хочацца пафарсіць. Дзе ёй вытрымаць экзамен! Не кожны хлопец вытрымлівае.

Марыя пачала рыхтавацца. Да позняй ночы вывучала тэхнічную частку паравоза, кожную гайку, кожны вінт. І вось, нарэшце, зноў прыйшла да Тарасава.

— Я гатова здаваць.

На экзамене, акрамя начальніка вучылішча,

было ўсё кіраўніцтва дэпо, прыйшлі майстры, спрактыкаваныя машыністы. Пытанні задавалі заковырыстыя, асабліва стараліся машыністы.

— Скажы мне, Марусечка, як ты падаб'еш падшыпнік крыцкопны? — прыжмурыўшы вока, пытаўся інструктар-машыніст Баравікоў.

— А калі выйдзе са строю паршнік? — дадаваў Тарасаў.

Марыя адказвала на ўсе пытанні. Яна на памяць вывучыла матэрыяльную частку паравоза.

— Я лічу, — нарэшце сказаў начальнік дэпо, — што Маруся добра падрыхтавалася як па тэарэтычнай, так і практычнай частцы. На маю думку, яна здолее працаваць памочнікам машыніста.

І вось Марыя ўпершыню стала лярверса паравоза «ОВ».

Машыніст Павел Івашчанка раскрычаўся:

— Не твая гэта справа — паравоз! Ды мне і ня зручна з табою... Ды і наогул — працуем мы без чагара. Адных толькі дроў трэба за змену шэсць кубаметраў закінуць. Разумееш ці не?

Марыя нічога яму не адказала. Яна моўчкі ўзяла шэфаль і кінула ў топку вугаль.

— Станавіся з правага боку, — супакоіўся трохі стары машыніст. — Я буду з левага...

Ах, каб жыў бацька! Калі б ён мог паглядзець на сваю дачку, якая самастойна вядзе паравоз! Хай невялічкі, хай манеўровы. Але ж паравоз! Усё жыццё Аляксандр Аляксандравіч марыў стаць машыністам. Але вышэй пущавага абходчыка не падняўся.

Марыі даверылі весці цягнік цераз польскую граніцу, да Стаўбцоў. На стаянках ля паравоза збіраўся натоўп: гэта ж дзіва — жанчына-машыніст! Лепшай агітацыі за Савецкую ўладу і не трэба было! Аднойчы падышлі да паравоза жандары.

— Тут кабету бачылі! — сказаў харунжы.

— Не кабета, а памоч-

нік машыніста! — адказаў Івашчанка.

Марыя глянула праз акенца. Харунжы прыклаў два пальцы да канфедэраткі, павярнуўся на абцасах і пайшоў.

Вадзіла паязды Марыя і ў Вільню, Баранавічы. Перайшла з «ОВ» на «ШЧ» — на «шчуку». Гэта ўжо быў магутны паравоз з чырвонай зоркай уперадзе. Гэтай зоркай Марыя вельмі ганарылася.

Аднойчы здарылася нечаканае. На станцыі Барысаў да яе падышоў прыгожы кучаравы машыніст Лёня Арыстаў і... жартуючы пацалаваў. З усёй сілай звесіла Марыя хлопцу аплявуху.

— Думаеш, табе ўсё дазволена...

Лёня нізка на лоб нацягнуў кепку і, не сказаўшы ні слова, пайшоў. З гэтага дня яны размаўлялі толькі пра камсамольскія і паравозныя справы. Але аднойчы ён ціха сказаў:

— Выходзь за мяне замуж!

Марыя стала жонкай Леаніда Арыстава.

Пра яго бацьку — Міхаіла Яфімавіча Арыстава, машыніста з 1902 года, па ўсёй Заходняй чыгунцы ішлі легенды. казалі, што сам Ленін яму выдаў такі дакумент, па якім можна ехаць без перашкод па ўсіх чыгуначных дарогах краіны. І вось яны ўтраіх — Лёня, Міхаіл Яфімавіч і Марыя сталі працаваць у адной брыгадзе, арганізавалі «сямейны паравоз». Гэта яны ўтраіх першыя павезлі цяжкавагавы састаў з Мінска ў Барысаў. Гэта ім паслаў віншавальную тэлеграму начальнік дарогі.

Слава пра першую жанчыну-машыніста ў тых трыццаці гадах ішла па ўсёй краіне. На студыі «Савецкая Беларусь» пра яе быў зняты дакументальны кінафільм. Марыю выбралі членам ЦК прафсаюза чыгуначнікаў, прынялі кандыдатам у члены Камуністычнай партыі.

Неба над яе галавой было блакітнае. Здавалася, так будзе заўжды. І раптам — вайна...

З першых дзён Вялікай Айчыннай вайны сям'я Арыставых атрымала паравоз «СУ-98-74». Леанід Міхайлавіч — старшы машыніст, Марыя Аляксандраўна — машыніст. Быў у іхняй брыгадзе яшчэ адзін чалавек — чатырохгадовы Рыгорка, сын. Да паравоза яны прычапілі двухвосную цяпушку і вось так ездзілі па дарогах вайны. Пад Нара-Фамінск везлі маскоўскіх апалчэнцаў, на Сталінград — першыя «Кацюшы», на Украіну — чэхаславацкі корпус пад камандаваннем палкоўніка Свободы...

Варожыя самалёты падпільноўвалі іх кожную хвіліну. Гітлераўскія сцяргатнікі перш-наперш абстрэльвалі кулямётным агнём паравоз, каб трапіць у машыніста. Прыходзілася манеўраваць, хітрыць. Адкрыеш рэгулятар, каб хутчэй праскочыць, або раптам спынішся, каб кулямётная чарга не трапіла ў паравоз.

— Аднойчы, — успамінае Марыя Аляксандраўна, — бомба ўпала на пярэднюю пляцоўку паравоза. На шчасце, не ўзарвалася. Мусіць, нарадзілася я пад шчаслівай зоркай.

А заданне ў іх было заўсёды адно: даставіць на фронт жывую сілу і тэхніку своечасова і без страт.

Старшы машыніст Леанід Міхайлавіч Арыстаў пасля вайны быў узнагароджаны ордэнам Леніна, яго жонка і паплечніца Марыя Аляксандраўна таксама мае ўрадавыя ўзнагароды, ордэны і медалі, памятны значок «Выдатны чыгуначнік». Але самая важкая, самая галоўная ўзнагарода — сотні, тысячы людскіх падзяк. Сваёй працай, сваім подзвігам Арыставы наблізілі перамогу над ворагам.

...Удзень і ўначы міма вокнаў імчацца таропкія электравозы. Праз фортку ўрываецца прывітальны кароткі гудок. А ў доме нумар 16 жыве Марыя Аляксандраўна Арыстава — першая на чыгунцы жанчына.

ЗНАЁМЦЕСЯ- МАРС!

Аўтаматычныя станцыі «Марс-2» і «Марс-3», пасланцы савецкіх вучоных, пераадолеўшы адлегласць каля 500 мільёнаў кіламетраў, выйшлі на арбіту вакол Марса. 2 снежня 1971 года апарат аўтаматычнай станцыі «Марс-3» упершыню ў гісторыі чалавецтва здзейсніў мяккую пасадку ў паўднёвым паўшар'і Марса.

Марс, бадай, самая папулярная планета Сонечнай сістэмы. Немагчыма назваць той век, тое тысячагоддзе, калі людзі ўпершыню зацікавіліся зоркавым светам. І, вядома, ужо самыя першыя астраномы звярнулі ўвагу на яркую крывава-чырвоную зорку, якая па незразумелых у той час законах павольна перамяшчалася на фоне нерухомых зорак. Грэкі такія зоркі называлі «планетас», што азначае «блукваючыя». Без тэлескопа, няўзброеным вокам, можна ўбачыць толькі пяць планет. Колер крыві заўсёды асацыіраваўся з вайной, таму старажытныя рымляне называлі чырвоную планету Марсам у гонар бога вайны.

У 1609 годзе вялікі італьянскі вучоны Галілеа Галілей першы, наколькі нам вядома, накіраваў у зорнае неба зробленую ім глядзельную трубу — тэлескоп. Хоць тэлескоп Галілея быў недасканалы — цяпер такі апарат можа пабудаваць кожны ў меру цікаўны і ўмелы школьнік — адкрыцці пасыпаліся адно за адным. Не быў забыты і Марс — Галілей меркаваў, што гэтая планета шмат чым нагадвае Зямлю. Наступныя пакаленні астраномаў дакладна разлічылі арбіту Марса, даведаліся пра яго памеры.

Марс значна меншы за Зямлю. Яго дыяметр амаль у два разы вузейшы, а маса ў 10 разоў лягчэйшая ў параўнанні з зямной. Значыць, па закону сусветнага прыцягнення, меншая і сіла цяжару: зямная гіра масай у 1 кілаграм на Марсе будзе важыць усяго 450 грамаў. Марсіянскія суткі блізкія да зямных і складаюць 24 гадзіны 37 мінут. На Марсе адбываецца змена пораў года амаль таксама, як на Зямлі, але марсіянскі год працягваецца амаль два зямныя, таму і поры года ў сярэдняй паласе Марса ў два разы больш працяглыя.

Прыблізна сто гадоў таму назад была складзена карта марсіянскай паверхні.

Цёмныя плямы на паверхні планеты ўмоўна называлі морамі, залівамі, азёрамі, хоць усе яны, як і тыя, што на Месяцы, морамі не з'яўляюцца. У 1859 годзе італьянскі астраном Анджэло Секі выявіў геаметрычна правільныя палоскі, якія цягнуцца ад аднаго «мора» да другога. Секі назваў іх — «сапалі», што, між іншым, па-італьянску азначае ўсяго толькі «праліў». Назва гэтая стала прычынай многіх непаразуменняў, але затое ўзмацніла цікавасць да Марса, і не толькі з боку спецыялістаў.

Існаванне каналаў пацвердзіў яшчэ адзін італьянскі астраном — Джавані Скіяпарэлі. У 1893 годзе ён надрукаваў артыкул, у якім выказаў меркаванне, што «каналы» Марса пабудаваны разумнымі істотамі, што з дапамогай гэтых каналаў марсіяне размяркоўваюць па паверхні сваёй планеты бедныя запасы вады, якія ўтвараюцца пры таянні снягоў і льдоў палярных шапак (нават у параўнальна слабы тэлескоп можна заўважыць белыя плямы на полюсах планеты — палярныя шапкі) і што, вядома, не самі каналы відаць у тэлескопы, а шырокія палосы палёў і садоў уздоўж берагоў каналаў... Ідэя вельмі спадабалася пісьменнікам-фантастам. Цяжка назваць колькасць літаратурных твораў, у якіх яна была адлюстравана. Але вучоныя да меркавання Скіяпарэлі паставіліся скептычна: навуцы патрэбны факты, а іх яўна не ставала.

Па-першае, вады на Марсе вельмі мала: калі б усю марсіянскую ваду сабраць разам, яна змясцілася б на Зямлі ў Ладажскім возеры, а гэта толькі пятае па аб'ёму возера Савецкага Саюза. У параўнанні з Зямлёй, дзе 71% паверхні пакрыты морамі і акіянамі, Марс — бязводная пустыня. Палярныя шапкі Марса, як высветлілася за апошнія гады, хутчэй за ўсё складаюцца не з лёду і снегу, а з цвёрдай вуглекіслаты — так званага «сухога лёду». Таянне іх не можа выклікаць патокаў вады па каналах.

Па-другое, для таго, каб Секі мог больш за 100 гадоў таму назад заўважыць каналы, яны павінны быць грандыёзнымі. На карце Савецкага Саюза сярэдні такі канал меў бы працягласць ад Масквы да

Іркуцка (каля 5 тыс. км), а шырыню не менш 200 км, інакш нават у самыя магутныя тэлескопы яго нельга будзе заўважыць. Калі нават дапусціць, што большую частку гэтай шырыні займае расліннасць, то на долю канала застанецца, па меншай меры, некалькі кіламетраў. Але навошта марсіянам каналы шырыней у некалькі кіламетраў, калі на Марсе амаль няма вады?

Шмат цікавых звестак перадаў на Зямлю шэсць гадоў таму назад амерыканскі апарат «Марынер-4», які 15 ліпеня 1965 года прайшоў на адлегласці каля 10 тыс. км ад паверхні Марса, сфатаграфаваў паверхню і перадаў на Зямлю 22 здымкі розных раёнаў. На здымках каналаў не было... Затое ў вялікім мностве меліся кратэры, падобныя на тыя, што на Месяцы. Наогул Марс значна больш нагадвае Месяц, чым Зямлю. Два гады таму назад станцыі «Марынер-6» і «Марынер-7» пацвердзілі гэтыя вынікі. На гэты раз былі перададзены на Зямлю 202 здымкі з розных адлегласцей: ад 1,5 млн. км да 3,2 тыс. км. На фатаграфіях, зробленых з блізкай адлегласці, добра відаць кратэры розных дыяметраў — ад соцень кіламетраў да 250 метраў. Доўгафокусная камера апарата «Марынер-6» здолела вызначыць участкі мясцовасці размерамі ўсяго з зямныя футбольныя стадыёны. Калі б на Марсе былі буйныя збудаванні, мы здолелі б нават убачыць іх на здымках. Праўда, так атрымаліся толькі некаторыя фатаграфіі. На пытанне, ці ёсць на Марсе якія-небудзь формы жыцця, здымкі, атрыманыя з вышыні 10—15 тыс. км, вядома, адказаць не могуць. Гэта пацвердзілася няўдалай спробай выявіць жыццё на Зямлі са штучнага спадарожніка. На некалькіх тысячках фатаграфій, знятых метэаспадарожнікамі «Німбус» і «Тайрас» з аналагічнай вышыні, удалося выявіць усяго тры аб'екты, якія сведчылі аб наяўнасці жыцця на Зямлі, ды і тыя толькі таму, што загадзя было вядома, дзе і што шукаць.

Дык што ж такое каналы Марса? На думку амерыканскага астрафізіка Лейтана, кіраўніка групы па вывучэнню вынікаў палёту апаратаў «Марынер-6» і «7», праблема каналаў народжана «імяненнем назіральнікаў аб'яднаць цесна размешчаныя дэталі ў бесперапынны малюнак». Каналы Марса, хутчэй за ўсё, з'яўляюцца ланцужкамі кратэраў з цёмным дном.

Адным з самых цікавых і хваляючых пытанняў з'яўляецца пытанне аб магчымасці жыцця на Марсе. У сучаснай навуцы наконт гэтага існуюць два процілеглыя пункты гледжання: і ёсць, і няма. І абедзве гэтыя гіпотэзы маюць некаторыя доказы. Але спярша некалькі слоў пра ўмовы на Марсе.

Паколькі Марс у паўтара раза далей знаходзіцца ад Сонца, чым наша планета, ён атрымлівае менш цяпла. Клімат яго значна халаднейшы. У поўдзень нават на экватары тэмпература ўсяго +20 — +24°С, што, дарэчы, не так і мала. Але ўжо да вечара тэмпература панізіцца да 0°, а раніцой будзе 50° марозу. Такія рэзкія ваганні тэмпературы выкліканы тым, што марсіянская атмасфера вельмі разрэджаная. Шчыльнасць атмасферы ля паверхні Марса адпавядае шчыльнасці зямной атмасферы на вышыні каля 35 км. А атмасфера з'яўляецца свайго роду футрам для любой планеты: чым футра-атмасфера шчыльнейшае, тым лепей захоўваецца цяпло.

5098

Такім чынам, тэмпературныя ўмовы Марса крыху нагадваюць умовы палярных раёнаў Зямлі. Самы вялікі мароз выявіла аўтаматычная станцыя «Марынер-7» на Паўднёвым полюсе Марса: -120°C . На Паўднёвым полюсе была зіма. Але, як ні дзіўна, самымі цёплымі раёнамі ўлетку аказваюцца якраз палярныя вобласці планеты. Справа ў тым, што ў палярных абласцях Сонца летам не заходзіць за гарызонт — стаіць палярны дзень. А марсіянскае лета ў два разы даўжэйшае за наша. За шэсць-сем месяцаў Сонца, не заходзячы за гарызонт, паспявае нагрэць прагрэць гэтыя раёны.

Састаў марсіянскай атмасферы вельмі адрозніваецца ад саставу атмасферы Зямлі. Марсіянскае паветра прыкладна на 90% складаецца з вуглякіслага газу, а ў зямной атмасферы вуглякіслага газу ўсяго каля 0,04%. А вось азоту, якога ў зямной атмасферы вельмі многа, у атмасферы Марса надзвычай мала.

Марсіянскі клімат суровы, але гэта не выключае магчымасці жыцця. У лабараторыях вучоныя стварылі ўмовы, блізкія да марсіянскіх, і назіралі, як адчуваюць сябе ў гэтых умовах некаторыя віды зямных бактэрый, мікрабаў, раслін. Многія віды жывых арганізмаў надрэнна развіваліся, асабліва прадстаўнікі палярных і высакагорных раёнаў.

Астраномы даўно заўважылі, што Марс змяняе сваю афарбоўку ў залежнасці ад пары года: зімой паверхня яго раёнаў мае адзін колер, летам другі. Некаторыя вучоныя лічаць гэты факт доказам існавання расліннасці на Марсе.

Трэба сказаць, што развіццё навукі — гэта спрэчка розных пунктаў гледжання, розных гіпотэз. Некаторыя вучоныя лічаць, што на Марсе жыцця няма. І вось чаму. З космасу, у асноўным ад Сонца, да планет прыходзяць розныя віды выпраменьванняў, у тым ліку і смертаносныя, якія забіваюць жывыя клеткі. Наша зямная атмасфера з'яўляецца надзейнай абаронай ад шкодных выпраменьванняў. Марсіянская атмасфера вельмі разрэджаная. І таму многія шкодныя віды выпраменьванняў: і гама-праменні, і рэнтгенаўскія праменні, і жорсткія ультрафіялетавыя праменні — практычна без страт даходзяць да паверхні Марса. У такіх умовах не магло развіцца жыццё, лічаць некаторыя вучоныя. Дык што, Марс — безжыццёвая пустыня?

Ідуць спрэчкі. Хочацца верыць, што на Марсе ўсё ж ёсць прымітыўнае арганічнае жыццё. Жыццё ўмее прыстасоўвацца да неспрыяльных знешніх умоў. Напэўна, у бліжэйшы час аўтаматычным станцыям «Марс-2», «Марс-3» і «Марынер-9» удалася канчаткова высветліць гэтае пытанне. У магчымасць разумнага жыцця на Марсе пераважная большасць вучоных даўно ўжо не верыць.

Даследаванне Марса працягваецца. Пазнанне таямніц прыроды вельмі нагадвае старую казку аб барацьбе асілака з шматгаловым драконам: асілак адсякае адну галаву — вырастаюць тры новыя... Нашы апошнія касмічныя пасланцы несумненна ўзбагацяць навуку вельмі каштоўнай інфармацыяй, большая частка з якой зноў будзе сфармулявана ў выглядзе пытанняў, яшчэ больш складаных, чым папярэднія. Такі наш свет. Але ні ў аднаго народа няма ніводнай казкі, у якой бы асілак быў пераможаны. Перамагае асілака, збываюцца казкі. Перамагае Чалавек!

А. МАТВЕЕНКАУ

Мама, пачытай!

Алена ВАСІЛЕВІЧ

МАЕ СУСЕДЗІ

Андрэй

Бягу неяк раніцой на работу, спяшаюся, каб не спазніцца, а тут якраз на парозе мой пяцігадовы сусед Андрэй. Важныя такія: у валёнках, у футравай шапцы з чырвонай зоркай і аўтамат на грудзях. Зусім вайсковы чалавек.

— Здароў, Андрэй, — вітаюся я. — Што гэта ты сёння так узброіўся?

— Я не ўзброіўся. Я — пагранічнік.

Ну, тады ўсё зразумела: пагранічнік на варце.

— Таму і прагнуўся ты сёння гэтак рана? — зноў пытаюся я ў суседа.

— Я не прагнуўся. Я дзядулю сустракаю.

— А дзе ж твой дзядуля?

— Ён пайшоў на работу.

— Дык з работы ж дадому вяртаюцца вечарам.

— Усё роўна. Сёння дзядулева свята.

— А ты ведаеш, якое?

— Няўжо ж не ведаю: Дзень Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту.

Каб Андрэй ды не ведаў гэтага свята! Андрэю дзядуля служыць у Савецкай Арміі. Ён заўсёды ходзіць у шынялі і ў шэрай каракулевай шапцы. І на залатых пагонах у яго аж тры вялікія залатыя зоркі. А ў святочныя дні Андрэю дзед звычайна выходзіць з дому пры ўсіх сваіх баявых ордэнах і медалях. Заслужыў ён іх яшчэ на вайне. Андрэю дзед біў фашыстаў і прайшоў са сваімі салдатамі-героямі ад Волгаграда да Берліна. Нядзіўна, што Андрэю дзед самы паважаны ў нашым доме чалавек. І калі ён ідзе ў сваёй святочнай форме нашым дваром, здаецца, што нават сонца ззяе не так ярка, як ззяюць ордэны і медалі на грудзях у Андрэевага дзеда.

І маладзец Андрэй: як не страчаць такога дзядулю ды яшчэ ў такое вялікае свята!

Мал. К. Ціхановіча.

Таня

Калі яе вазілі яшчэ ў калясцы, яна была ўся ў шаўкавістых светлых завітках, шчокі ружовыя, круглыя. А вочкі сінія, як валонка ў жыце. І заўсёды з бутэлкай малака ў ручках... А цяпер нават не пазнаць тае колішняе перапечкі. Па двары мільгае хвое цыбатае бусляны з тонкімі, як мышыныя хвосцікі, коскамі. Калені заўсёды збітыя. Шнуркі ў чаравіках матляюцца. Берэт валяецца ў пясочніцы. І толькі і чуто то з таго, то з другога канца двара:

— Мама, Таня забрала мой веласіпед!..

— Мама, Таня б'ецца!..

— Мама, Таня мой мяч закінула!..

І ўсё хлапчукі скардзяцца. Усё іх крыўдзіць Таня...

Пытаюся неяк у Тані:

— Чаму ты гэтакія кепская? Чаму ты крыўдзіш дзяцей?

— Я не крыўджу... Я не кепская... — насупілася, капае нажом чаравіка пясок.

— А чаму ж яны скардзяцца на цябе?

— Яны самі кепскія! Яны самі крыўдзяць дзяцей!.. — голас у Тані звініць, яна вось-вось заплача.

— Яны крыўдзяць?!

— Я зусім Дзімку і не біла! Гэта ён штурхнуў Андрэя і Андрэй зваліўся з гушчалкі. А Андрэй хворы, у яго вуха баліць...

І сапраўды: невядома, хто больш вінаваты. А хворага Андрэя штурхаць з гушчалкі можна?

— Ну, добра... Ты заступілася за Андрэя... А чаму ж ты адабрала ў Толіка веласіпед, і Толік плакаў?

— Толік плакаў... Ён заўсёды плача. У яго Дзіма папрасіў: «Дай, Толік, я адзін усяго толькі раз праеду...» А ён скнара: «Не дам — ты зломіш...» Дык я...

Усё зразумела: дык яна і пакарала сквапнасць.

— Ну, а Мішаў мячык ты навошта закінула ў крапіву?

Зноў капае нажом чаравіка пясок, доўга маўчыць. Нарэшце ціха:

— Мішка не хоча са мною сябраваць... Ён усё толькі з Алёнаю сябруе...

І ў голасе звініць такая непадробная крыўда, што зноў ты ёй усё да-руеш...

ЯЕ ДЗЕЦІ

Сярод пасажыраў, што выходзяць з прыгараднага аўтобуса ў вёсцы Ушалавічы, нярэдка можна ўбачыць удалых з твару, рослых чарнявых мужчын і мілавідных чарнабровых жанчын — з чамаданами, авоськамі, а то і з дзецьмі на руках. І тады суседкі Серафімы Іосіфаўны Супрыяновіч гукаюць ёй цераз вуліцу:

— Серафімка, па гарэлку ў магазін бяжы, госці ідуць!

— Дзякуй, суседачка, за добрую вестачку, — адказвае Серафіма Іосіфаўна, — а наконт гарэлкі, то мае дзеці не вельмі падкія да гэтага пітва.

— Не прыбядняйся, кума, меўшы такую пенсію, можна і раскашэліцца, — весела падбуртвае суседка.

А Серафіма Іосіфаўна ўжо на вуліцы, туліцца да грудзей сына, цалуе ў шчаку нявестку. І вядзе ўсіх у свой дом — новы, «фінскі», які пабудавала з дапамогай дзяцей і калгаса гадоў сем назад. А да гэтага жыла ў старой, з замшэлым дахам хатцыне. Стары дом нельга выкінуць з памяці так, як, скажам, выкідаюць старое панашанае плацце, — без засмучэння, бо з домам, нават калі ён быў і пад саламянай страхой, звязана шмат успамінаў — радасных і сумных.

Серафіме Іосіфаўне прыпамінаецца той дзень пяцідзiesiąтага года, калі пасля цяжкай хваробы памёр муж, пакінуўшы яе з дзесяцямі дзецьмі. «Каб і хацеў прыдумаць горшае няшчасце, дык не прыдумаў бы», — так гаварылі ў вёсцы, спачуваючы гору ўдавы. Праўда, старэйшая дачка Серафімы Іосіфаўны — Зоя — працавала ўжо ўрачом у Каломне, меншая за яе — Жэня — у Вілейцы лабаранткай на санстанцыі ўладкавалася. Але ж і васьмёра дзяцей для адзінокай жанчыны — ношка не з лёгкіх, асабліва ў тыя таксама нялёгкае пяцідзiesiąтыя гады, калі і калгас яшчэ не быў багаты, і кожная капейка здабывалася з вялікімі цяжкасцямі.

— Што б я рабіла з такой пloidмай, каб не калгас, не Савецкая ўлада? — не раз думала Серафіма Іосіфаўна. — Напэўна, павыпраўляла б хлопцаў у пастушкі, а дзяўчат — у нянькі. Хіба

не памятаю, як гэта рабілася да рэвалюцыі ў маіх родных Ушалавічах?

Памятае, як неўзабаве пасля памінак па мужу ў хату зайшоў старшыня калгаса — заклапочаны, хмуры, паглядзеў на печ, адкуль за ім сачыла восем пар цікаўных дзіцячых вачэй, уздыхнуў і сказаў:

— Мо, Іосіфаўна, аўчарню калгасную прымеш? Усё ж на штаце, цвёрды заробтак будзе. Ды і дзеці падсобяць.

— Дзякуй, старшынька, я сама ўжо збіралася ісці прасіцца на гэтую аўчарню. А калі можна прыступаць?

— Хоць і заўтра, — адказаў старшыня.

Гадоў дзесяць кожную раніцу, устаўшы на золаку, яна запальвала на прыпечку газнічку, закладвала ў печ дровы, ставіла туды цяжкі чыгун з бульбай, а потым бегла ў аўчарню. Будзіць дзяцей рана — шкадавала. Няхай паспяць, у іх яшчэ ўсё ўперадзе. А калі вярталася з фермы, бачыла ў хаце парадак: ложка засланы, у печы выпалена, на прыпечку цяпліўся прыкрыты зверху патэльныя сняданак. Старэйшыя дзеці ўжо былі ў школе, толькі самыя малодшыя таўкліся на печы або гулялі пад наглядам дачкі Галі. Каб астатнія дзеці маглі вучыцца, нехта павінен быў ахвяраваць вучобай. Гэта выпала на долю Галі. Дзяўчына стала правай рукой маці.

А каб мець дадатковы заробак, Серафіма Іосіфаўна ўладкавалася тэхнічай у вясковай школе. Калі сама, а то больш дзеці бегалі туды падмятаць пасля заняткаў класы, што давала ў сямейны бюджэт рублёў трыццаць «прыварку». Увешнасць жанчыны, яе працавітасць заўважылі ў праўленні. Серафіме Іосіфаўне прапанавалі работу даяркі.

Калгас ужо быў адзін з самых багатых, выраслі заробкі, і таго, што атрымлівала Серафіма Іосіфаўна за год, хапала на ўсю сям'ю. Ужо не на падводзе, а на аўтамашыне прывозілі дзеці яе гадавы заробак.

Суседкі пыталіся:

— Як гэта ты, Серафіма, адна ўпраўляешся з васьмярымі? Тут з трыма рады не даць, як у школу збіраюцца.

А яна спраўлялася. Ці не таму, што брала ўсё ласкай, добрым словам, што не прамінула ніводнага бацькоўскага сходу (дзеці вучыліся добра, прыемна было ёй на тых сходах слухаць пахвальныя водгукі настаўнікаў аб яе дзеях), што ні разу ніводнага не набіла? І што старэйшых хлопчыкаў і дзяўчынак прывучыла ўсё рабіць у хаце — мыць падлогу, бялізну, гатаваць ежу. І што ўсім сваім жыццём, кожным крокам напамінала, як важна чалавеку любіць працу.

За мужчыну ў доме быў старэйшы — Ваня. Ён нёс адказнасць

ЭКРАН

Кадр з кінафільма «Рудабельская рэспубліка».

«Рудабельская рэспубліка» — так называецца новая шырокаэкранная мастацкая кінастужка, створаная рэжысёрам Мікалаем Калініным на кінастудыі «Беларусьфільм» паводле матываў аднайменнай кнігі Сяргея Грахоўскага. Сцэнарый напісаны Мікалаем Фігуроўскім. У аснове фільма — сапраўдны падзеі першых гадоў Савецкай улады ў беларускай вёсцы Рудабелка.

Былы салдат царскай арміі Салавей вярнуўся на сваю радзіму. Да гэтага ён прайшоў ужо рэвалюцыйную школу, стаў членам бальшавіцкай партыі. У Рудабелцы Салавей стварыў ячэйку актывістаў, рэўком. Беларускія сяляне прызналі новую ўладу, як справядлівую, народную.

А была цяжкая пара. Збіраліся контррэвалюцыйныя сілы. Салавей і яго таварышы не раз мусілі брацца за вінтоўкі, каб абараніць Савецкую ўладу.

Галоўныя ролі выконваюць Леанід Кміт, Юрый Каморны, Юзас Будрайціс, Наталля Чамадурова, Ігар Камароў, Відавайва Майнелітэ, Мікалай Грынько, Барыс Ключоў, Павел Кармунін, Фёдар Шмакаў.

Таленавіты пісьменнік, кінарэжысёр і акцёр Васіль Шукшын напісаў раман «Любавіны». Шырокаэкранная мастацкая кінакарціна, пастаўленая па гэтым рамане рэжысёрам Леанідам Галаўнёвым на кінастудыі «Масфільм», называецца

«Канец Любавіных». І гэта не выпадкова. Фільм і літаратурны твор, па якім ён створаны, ніколі не могуць быць поўнацэннымі ідэнтычнымі.

Асноўным аб'ектам мастацкага даследавання пісьменніка з'яўляецца сям'я Любавіных, моцная кулацкая сям'я, якая заўзята змагалася ў першыя гады Савецкай улады за свае прывілеі, за прывычны ўклад жыцця. Аўтар фільма перш за ўсё цікавіцца акалічнасцямі, якія прывялі сям'ю Любавіных да краху, тыя сілы новага жыцця, супраць якіх змагаліся Любавіны і да іх падобныя.

У галоўных ролях заняты Альберт Акчурын, Марыяна Вярцінская, Валерый Хлявінскі, Галіна Яцкіна, Вацлаў Дваржэцкі, Георгій Жжэнаў, Армен Джыгарханян.

Кінематаграфісты «Масфільма» выпусцілі яшчэ адну новую работу — шырокаэкранную мастацкую кінастужку «Прапажа сведкі». Аўтар сцэнарыя Барыс Махав, рэжысёр-пастаўшчык Уладзімір Назараў. Гэта хвалюючае кінапапавяданне пра новую крымінальную справу, якую расследуе міліцыянер Сярожкін, добра знаёмы нам па фільму «Гаспадар тайгі». Цяпер Сярожкін павышаны ў званні. Ён лейтэнант міліцыі.

Пагоня, выстралы, пошукі слядоў... Але фільм не з'яўляецца дэтэктывам у чыстым выглядзе, хоць сюжэт вытрыма-

за дастаўку дроў, нарыхтоўку сена для каровы, да яго цягнуліся астатнія хлопчыкі. «Мае мужыкі» — ласкава клікала іх Серафіма Іосіфаўна і за сталом падкладвала «мужчынам» большы кавалак хлеба ці мяса. І ўсе астатнія дзеці ведалі ўжо, што так і трэба, што на «мужчынах» ляжаць сур'ёзныя клопаты.

А гады ішлі. Нібы птушкі ў вырай, выляталі з матчынага дому дзеці. Марыя скончыла педінстытут і паехала працаваць настаўніцай у Ганцавіцкі раён. Пасля заканчэння Мінскага політэхнічнага інстытута Ваня паехаў на работу ў Жодзіна, і пасада інжынера на аўтамабільным заводзе стала для яго другой сур'ёзнай «мужчынскай» справай. Мікалая зацікавіў лясатэхнічны інстытут.

— У Краснаярску мой Колька, — гаворыць Серафіма Іосіфаўна, — з геалагамі па гэтай самай тэйзе ходзіць. У аспірантуру паступіў. Жонка ў яго адтуль, сібірачка...

Яна паказвае мне сямейны альбом, падносіць на талерцы вялізныя жоўтыя антонаўкі і расказвае, расказвае...

— Генка як скончыў школу, дык і гаворыць: «Я, мама, не буду паступаць у інстытут, а то табе адной нас усіх не вывучыць. Лепей я паступлю ў ваеннае вучылішча, там і абмундзіруюць, і накармяць, усё табе лягчэй будзе». «Ну, што ж, кажу, сыноч, не было ў нас ваенных, то няхай будзе хоць адзін на развод». Благаславіла яго ў вучылішча... А цяпер ужо капітан, вучыцца ў Ленінградзе ў артылерыйскай акадэміі. Нядаўна пісьмо прыслаў, хваліцца: «Я, мама, ужо шматсямейны чалавек — у нас трое дзяцей». Вось як — трое дзяцей і ўжо для іх шмат. А ты дзесяцера выгадуй... Ага, пра Віцьку нічога не сказала. Таксама да навукі быў здатны. Праўда, не паступіў у аўтадарожны інстытут пасля школы. У армію пайшоў, а як адслужыў, то і прынялі. Цяпер у Омску жыве, жанаты, дарогі праз тайгу пракладае. Гасцяваў летась у мяне з жонкай. Такая ўдалая сібірачка, спадабалася мне... Любка мая тэхнікум у Саратаве скончыла, замуж там выйшла, але вярнулася ў Беларусь. Пажылі з мужам у сваім раёне, а летась выехалі ў Крупкі, там ён інжынерам у саўгасе, а Любка з малым дзіцем пакуль дома сядзіць.

Пакуль мы гутарылі, з суседняга пакоя ўвайшла маладая стройная жанчына.

— А гэта мая самая малодшая, Валя, — заўважыла Серафіма Іосіфаўна. — Як памёр бацька, ёй ішоў другі гадок. Медыцыну палюбіла. На станцыі «хуткай дапамогі» ў Смалевічах медсястрой працуе. То вось прыехала з грудным дзіцем: «Мамачка, дапамагай, цяжка гадаваць іх, малышоў!» Так і гадуе ім малечу, а сабе ўнукаў. Дзякуй богу, усе мае сыны жанатыя, а дочки замужнія, то маю я ўжо чалавек пятнаццаць унукаў, але ду-

маю, што будзе болей... Трэба, каб у доме было не меней чатырох дзяцей, тады і дзяржаве выгада, і бацькам на старасці ўцеха...

Мы з мінутой маўчым, кожны думае, напэўна, аб тым жа — аб нашых дзецях. Потым, спахапіўшыся, Серафіма Іосіфаўна працягвае:

— Што ж гэта я ўсё пра ўнукаў ды ўнукаў, а пра Галя забылася расказаць. Пра тую, што за няньку была, калі я асталася ўдавой. Не скажу, што лёсам яна пакрыўджана. Хоць і не мае дыплама, а жыве нядрэнна, працуе матарысткай на Другім рудаўпраўленні камбіната «Беларуськалій», муж там шахцёрам, хутка на наваселле паеду, абяцаюць кватэру ім...

Рада яна, што ўсе дзеці жывуць у сем'ях дружна і шчасліва. Толькі адной дачцы не пашанцавала — муж спіўся, і яна вымушана была браць развод. Але ж, як кажуць, у сям'і не без гэтага. Астатнімі зяцямі і нявесткамі Серафіма Іосіфаўна задаволена, ні да каго з дзяцей не ездзіць мірыць, уладжваць сямейныя канфлікты — наадварот, да яе едуць у госці.

А потым я бачу, як хмунее яе добры твар, а вочы затуманяюцца тугой — Серафіма Іосіфаўна прыпомніла сваю маладосць:

— Нас было пяць дачок у бацькі. Усё па гаспадарцы ўмелі рабіць — і цапамі малаціць, і за плугам хадзіць, і кросны ткаць. А вось вывучыцца так ні адна і не здолела, толькі па два-тры класы паканчалі...

На вуліцы прасігналіў аўтобус, скрыпнула брамка, за акном мільганула жаночая постаць.

— Прабачце, то Галя мая з Салігорска прыехала, — сказала Серафіма Іосіфаўна і ўстала з услончыка.

Адчыніліся дзверы, і на парозе паявілася маладая, вельмі падобная на маці, жанчына. На руках яна трымала скрутачак, з якога даносілася дзіцячае пасопванне.

— Яшчэ аднаго ўнука сустракай, Іосіфаўна, — сказала гаспадыня, беручы ў рукі скрутачак. Вочы яе ў тую мінутой былі такія добрыя, ласкавыя, што здавалася, быццам пацяплела ад іх у хаце.

...Ужо на вуліцы я пачуў за спіной жаночы голас:

— У Супрыяновічых дом без гасцей не бывае. Лёгка старасць, нічога не скажаш...

М. ТЫЧЫНА

в. Ушалавічы,
Случкі раён.

ны ў традыцыях гэтага жанру. У ролі Сярожкіна здымаўся Валерый Залатухін.

Імя іспанскага мастака Франсіска Гойі жыве ў чалавечай памяці ўжо амаль два стагоддзі. Геніяльны жывапісец быў яркім, цікавым чалавекам, гарачым шукальнікам. Складаны і

цяжкі шлях пазнання, пройдзены мастаком, — так у самых агульных словах можна вызначыць асноўную думку новай каларовай двухсерыйнай шырокафармацыйнай мастацкай кінакарціны «Гойя, або цяжкі шлях пазнання» вытворчасці кінастудыі «Ленфільм» (СССР), ДЭФА (ГДР), пры ўдзеле Студыі мастацкіх фільмаў (Балгарыя) і «Босна-фільм» (Югаславія). Аўтар сцэнарыя Ангел Вагенштэйн.

У ролі Гойі здымаўся папулярны савецкі кінаакцёр Данатас Банініс.

Шырокаэкранная мастацкая кінастужка «Сёмае неба» пастаўлена рэжысёрам Эдуардам Бачаровым на кінастудыі «Масфільм» па сцэнарыі М. Макларскага і Г. Галіева.

Жыццёвыя сцэжкі галоўных герояў фільма спачатку, здаецца, ніяк не перасякаюцца. Брыгадзір праходчыкаў шахтных ствалоў Іван Маззеў са сваёй будучай «маскоўскай» жонкай Ксанай выпадкова сустракаецца ў сталіцы. Сустрэча многае мяняе ў жыцці гэтых ужо зусім сфарміраваных людзей...

Галоўныя ролі выконваюць Ала Ларыёнава і Мікалай Рыбнікаў.

З хваляваннем глядзіцца новая мастацкая кінакарціна «Соф'я Грушко» вытворчасці Кіеўскай кінастудыі імя А. П. Дажэнікі. Аўтар сцэнарыя Вадзім Сабно, рэжысёр-

Кадр з кінафільма «Гойя».

пастаноўшчык Віктар Іўчанка. Яна прысвечана мужнай жанчыне-разведчыцы, якая змагалася ў гады Вялікай Айчыннай вайны супраць фашыстаў і працягвала выконваць заданне КГБ у нашы дні. У галоўнай ролі выступае Нэлі Мышкова.

У сакавіку на экраны рэспублікі будзе таксама дэманстравацца новая мастацкая кінастужка «Старонкі» (Маскоўская кінастудыя імя М. Горькага, пра гераічны лёс пазта-касамольца Сяргея Чакмарова), «Сады Семіраміды» (кінастудыя «Грузія-фільм», пра дружбу грузінскіх і ўкраінскіх калгас-

нікаў), «Вандроўны фронт» (Свярдлоўская кінастудыя, пра барацьбу за Савецкую ўладу ў Сібіры), «Рэспубліка Варонінай вуліцы» (Рыжская кінастудыя, пра дзяцей з рэвалюцыйнай рыжскай ускраіны), «Востраў скарбаў» (кінастудыя імя М. Горькага, экранізацыя аднайменнага рамана Р. Стывенсона) і іншыя.

З замежных кінафільмаў можна будзе паглядзець: «Цуды пана Тау» (Чэхаславакія), «Туманная ноч» (ГДР), «Мерыдыян нуль» (Польшча), «Песні Балашы» (Венгрыя), «Рамэо і Джульета» (Італія).

Р. КРОПЛЯ

РАХІТ І ЯГО ПРАФІЛАКТЫКА

Якая маці не чула пра рахіт? Які ўрач не сустракаўся з гэтым захворваннем? Рахіт — адно з самых распаўсюджаных і даўно вядомых захворванняў дзяцей ранняга ўзросту. У мінулым сустракаліся вельмі цяжкія формы рахіту з вялікімі касцявымі змяненнямі. Бацькі і да гэтага часу думаюць, што ў дзіцяці, хворага на рахіт, павінны быць вялікая галава, крывыя ногі, вялікі жывот, малакроўе.

Цяпер, дзякуючы паляпшэнню матэрыяльнага дабрабыту, росту культуры насельніцтва СССР, вялікай прафілактыцы, цяжкія формы рахіту сустракаюцца рэдка. Аднак рахіт сярэдняй і лёгкай ступені, пры якім агульны стан дзіцяці пагаршаецца мала, бывае яшчэ ў шмат якіх дзяцей. Ад рахіту дзеці не паміраюць, але ён паніжае ўстойлівасць іх арганізму да захворванняў: яны часцей хварэюць, прычым захворванні гэтыя праходзяць больш цяжка і часта даюць ускладненні.

Прычыны ўзнікнення рахіту ў асноўным вядомы, і меры яго прафілактыкі дэталёва распрацаваны.

Што ж гэта за прычыны? Рахіт быў вядомы яшчэ ў глыбокай старажытнасці. Вельмі даўно было заўважана, што на рахіт часцей хварэюць дзеці, якія жывуць у дрэнных гігіенічных умовах, мала бываюць на свежым паветры. Урачы падлічылі таксама, колькі дзяцей хварэюць на рахіт на поўначы і поўдні адной і той жа краіны, і ўстанавілі, што на поўначы рахіт сустракаецца часцей. Звярнулі ўвагу і на тое, што праўленні рахіту ўзмацняюцца зімой і сціхаюць летам. Гэтыя заўважаныя факты дазволілі зрабіць вывад, што ўзнікненне рахіту звязана з недахопам ультрафіялетавых сонечных прамянёў.

Не выклікала сумненняў і залежнасць частаты і цяжару рахіту ад характару харчавання. Заўважылі, што дзеці, якія атрымліваюць аднастайную, мучністую ежу, хварэюць на рахіт часцей і цяжэй. А дзеці, якія жывуць на поўначы, але ў харчаванні якіх шырока выкарыстоўваецца рыба і рыбін тлушч, мала хварэюць на рахіт, хоць і рэдка бачаць сонца.

Тлумачэнне было знойдзена пазней, калі вучоныя паведамілі, што непасрэднай прычынай рахіту з'яўляецца недахоп вітаміну Д. Вітамін жа гэты ўтвараецца ў арганізме чалавека пад дзеяннем ультрафіялетавых прамянёў сонца або паступае з ежай. Такім чынам, няправільнае кармленне, недастатковае знаходжанне на свежым паветры — вось асноўныя прычыны, якія вядуць да недахопу вітаміну Д у арганізме. Недахоп вітаміну Д цягне за сабой парушэн-

ні фосфарна-кальцыевага абмену. І фосфар, і кальцый важныя для арганізма. Яны ўдзельнічаюць у працэсах жыццядзейнасці нервовай сістэмы, сэрца, печані, а ў касцявой тканцы яны адкладваюцца ў выглядзе соляў, надаючы касці моцнасць і цвёрдасць. Вось чаму недахоп у фосфары і кальцыі ў сувязі з недахопам вітаміну Д вядзе да парушэння функцый усіх гэтых органаў і выклікае паяўленне рахіту.

Якія ж яго прыкметы? Звычайна хвароба пачынаецца на чацвёртым-пятым тыдні жыцця. Нервовае сістэма найбольш адчувальная да ўсякіх змен у арганізме, і дзіця робіцца палахлівае, капрызлівае, часта плача без ніякай прычыны, уздымае ад гукі і пры засыпанні. Сон неглыбокі і перарывісты.

Важны ранні сімптом — узмоцненая патлівасць. Нават пры ўмеранай тэмпературы пам'яшкання і не вельмі цёплым адзенні цела дзіцяці вільготнае. У час сну на падушцы вакол галавы ўтвараецца вялікая пляма ад поту. Пот выклікае раздражненне скуры, дзіця пачынае церці галавой аб падушку, а гэта вядзе да аблысення патыліцы. Калі ў пачатковы перыяд рахіт не лячыць, паяўляюцца змены з боку касцявой сістэмы, прычым у першую чаргу змяняюцца тыя косці, якія менавіта ў гэты час інтэнсіўна растуць. Напрыклад: дзіця захварэла на рахіт у першым паўгоддзі жыцця, калі найбольш хутка растуць плоскія косці чэрапа і грудной клеткі. У яго выяўляюцца паражэнні гэтых касцей. Галава дзіцяці становіцца вялікая, часта набывае няправільную форму — плоскую, скошаную і г. д., у залежнасці ад становішча дзіцяці ў ложку. Паяўляюцца розныя дэфармацыі грудной клеткі. У дзяцей другога паўгоддзя адзначаюцца паражэнні рук, ног, хрыбетніка. Ногі скрыўляюцца. Скрыўленне хрыбетніка парушае паставу дзіцяці, а рахітчыная пляскастая ступня будзе абцяжарваць хаду.

Ад слабасці мышцаў жывот у дзяцей адвісае (кажуць: «лягушыны» жывот). Пры спробе паставіць дзіця на ногі яно падціскае іх, а пры спробе пасадзіць — складаецца, як «кішэнны ножык».

Пашкоджаюцца і ўнутраныя органы: пагаршаецца работа органаў стрававання, сэрца, лёгкіх, павялічваецца печань, селязёнка. Дзеці, хворыя на рахіт, звычайна бледныя, бо ў іх заўсёды ў той ці іншай ступені развіваецца малакроўе.

Рахіт належыць да ліку тых захворванняў, якія можна прадукціліць. Але думаць пра гэта трэба яшчэ да нараджэння дзіцяці. Будучая маці павінна да-

статкова бываць на свежым паветры, павінна рацыянальна харчавацца, ужываць больш агародніны і фруктаў. У апошнія два месяцы цяжарнасці і ў першыя тры тыдні пасля нараджэння сына або дачкі неабходна прымаць спіртавы раствор вітаміна Д па 1 кроплі праз дзень.

У дзіцяці першай умовай прадукціліцы рахіту з'яўляецца кармленне грудным мацярынскім малаком, бо каровіна малако, асабліва ў вялікай колькасці, само па сабе спрыяе рахіту. Вельмі важна, асабліва пры штучным кармленні, своєчасова даваць дзецям прыкорм. Але яшчэ да ўвядзення першага прыкорму дзіцяці можна з 1,5—2-месячнага ўзросту даваць сырыя фруктовыя або ягадныя сокі, пачынаючы з 1/2 чайнай лыжкі, паступова павялічваючы да 40—50 г у суткі, цёрты яблык. Ад 3,5 месяца можна рэкамендаваць у дзень палавіну жаўтка (зваранага ўкрутую), з 5 месяцаў трэба пачынаць прыкорм. Падрабязна пра кармленне дзяцей першага года жыцця мы раскажам у адной з наступных гутарак.

Яшчэ адна важная ўмова, якая прадукцілае рахіт: сістэматычнае і дастатковае знаходжанне на свежым паветры. Пры якой тэмпературы можна выносіць дзяцей на прагулку, колькі часу яна павінна працягвацца, вы прачыталі ўжо ў артыкуле ўрача В. Я. Бялецкай у першым нумары часопіса. Хоцацца толькі сказаць, што часам маці лічаць, што іх кватэра сонечная, светлая, а таму дзіцяці можна менш гуляць. Але яны забываюць, што аконнае шкло не прапускае ультрафіялетавых прамянёў!

Ва ўмовах Беларусі ўсім даношаным дзецям з 3-тыднёвага ўзросту, а неданошаным з двух тыдняў неабходна даваць вітамін Д, рыбін тлушч, рабіць ультрафіялетавае абпраменьванне. Назначае гэту спецыфічную прафілактыку ўчастковы ўрач.

Такім чынам, ад рахіту засцерагаюць: грудное кармленне, своєчасовы, разнастайны прыкорм, правільны рэжым дня, дастатковае знаходжанне на свежым паветры, вітамін Д або ультрафіялетавае абпраменьванне — усё дакладна па назначэнні ўрача.

Калі ж усё-такі бацькі заўважылі, што ў дзіцяці паявіліся пачатковыя прыкметы рахіту, то, нягледзячы на добры агульны стан дзіцяці, трэба звярнуцца да ўрача.

Л. МАЧУЛІНА,
малодшы навуковы супрацоўнік навукова-даследчага Інстытута аховы мацярынства і дзяцінства.

БАЦЬКОЎСКІ сход у першым класе праходзіў бурна. Настаўніцу засыпалі пытаннямі:

— Ці не пазбаўляем мы малых дзяцінства, нагружаючы іх мозг абстрактнай алгебрай?

— Ці не адаб'е новая праграма ахвоту да вучобы?

— Што такое акселерацыя?

Я сядзела ў далёкім куце класа і думала над гэтымі пытаннямі, над тым, як змяніліся не толькі дзеці, якія прыходзяць у першы клас, але і іхнія бацькі.

Ужо другі год пачатковыя класы вучацца па новых праграмах, якія адпавядаюць сучасным, больш высокім патрабаванням да школьнага навучання. Правадзейны член Акадэміі педагогічных навук СССР Л. В. Занкоў у сваёй кнізе «Сакрэты добрага вучэння» падкрэслівае, што асноўная перавага новых праграм у тым, што яны значна больш у параўнанні з ранейшымі спрыяюць разумоваму развіццю дзяцей: фарміруюць самастойнасць думкі і дзеяння, абуджаюць дзяцей да творчага пошуку.

Настаўнікі станоўча ацэньваюць новыя праграмы: адзначаюць, што ў дзяцей значна павысілася цікавасць да вучэння, больш энергічны стаў тэмп уроку, дзеці лягчэй авалодаюць навыкамі самастойнай работы. Хіба гэта не дасягненне?

— Але з чаго зыходзяць сучасныя праграмы? — пытаюць бацькі.

Перш за ўсё — з магчымасцей узросту.

Новыя праграмы знайшлі апору ў самой асобе вучня. У яго дапытлівасці, здольнасці здзіўляцца, у імкненні даведацца як мага больш. Гэтая ўласцівасць псіхікі дзяцей-першакласнікаў была пацверджана шматгадовым вопытам (у эксперыментальных класах) Інстытута псіхалогіі Акадэміі педагогічных навук СССР. Вывучаліся разумовыя магчымасці дзяцей шас-

КАНСУЛЬТАЦЫЯ

ЮРЫСТА

У ПЕРШАКЛАСНІКАЎ — НОВАЯ ПРАГРАМА

ці — васьмі гадоў. Даследаванні паказалі, што мы да гэтага часу недаацэньвалі вострую патрэбу малодшых школьнікаў у сур'ёзнай і рознабаковай дзейнасці.

Аказваецца, магчымасці іх большыя, чым мы меркавалі. Малодшыя школьнікі, насуперак традыцыйнай думцы, здольны да абстрактнага мыслення. Яны могуць абагульняць, рабіць вывады, супастаўляць. І самае каштоўнае, што ўстанавіла даследаванне: дзеці хочуць вучыцца разумна і цікава. Ім падабаецца працаваць самастойна, творча.

А зараз самы час перайсці да пытання аб акселерацыі. Само слова «акселерацыя» азначае паскарэнне фізічнага і разумавага развіцця. Сапраўды, у нашу эпоху фізічнае і разумавае развіццё дзіцяці адбываецца хутчэй, чым 20—30 гадоў назад. Рост, вага, аб'ём грудной клеткі хлопчыкаў і дзяўчынак 7—10 гадоў за апошняе дзесяцігоддзе прыкметна павялічыліся. Такім чынам, шасці-сямгадовыя дзеці паспелі для больш складанай нагрукі. Гэта дазволіла перагледзець праграмы пачатковага навучання, скараціўшы яго тэрмін на цэлы год.

Эксперыменты паказваюць, што школьнае навучанне можа пачынацца не ў сем, а ў шэсць гадоў. Дарэчы, у большасці краін свету дзеці ідуць у першы клас не ў сем, а ў шэсць і нават у пяць гадоў. Псіхолаг, правадзейны член-карэспандэнт Акадэміі педагагічных навук СССР Н. А. Мянчынская пабывала ў ЗША. Там яна пазнаёмілася з перабудовай праграмы навучання ў сувязі з акселерацыяй. І вось што яна піша: «За мяжой, і перш за ўсё ў ЗША, імкненне да паскарэння раз-

мовага развіцця набыло неўмеркаваныя формы. Асабліва моцна адбілася гэтая тэндэнцыя на малодшых класах (у праграму па матэматыцы пачатковых класаў уводзілася, напрыклад, тэорыя імавернасці)».

Вядома, гэта ўжо крайнасць. Тэорыя імавернасці... Яна звыш магчымасцей дзяцей малодшага школьнага ўзросту і пад сілу хіба толькі вундэркінду. Але ж змест навучання разлічаны не на вундэркіндаў, а на дзяцей звычайных здольнасцей. Узроставыя магчымасці — галоўны арыенцір пры вырашэнні пытанняў аб тым, калі і чаму трэба вучыць дзіця, каб найлепшым чынам развіваліся яго здольнасці.

Ці азначае гэта — «чым раней, тым лепш»? Не, такая пастаноўка пытання няправільная. Лепш — своечасова. Кожная новая ступень падрыхтоўваецца папярэдняй і, у сваю чаргу, стварае базу для наступнай. Таму нельга не лічыцца з тым, на якой ступені «узроставай лесвіцы» знаходзіцца дзіця. Вось чаму мы робім націск на словы «своечасова». Любыя крайнасці шкодныя.

Крайнасць (падобная да вывучэння ў першым класе тэорыі імавернасці) была вынікам таго, што замежныя вучоныя кіраваліся толькі адным крытэрыем: што дзіця можа засвоіць. Такой крайнасці нашы праграмы пазбеглі. Будуюцца яны на двух прынцыпах: што можа засвоіць дзіця таго ці іншага ўзросту і як яно павінна засвойваць. Інакш кажучы, аддаецца вялікая ўвага актыўным метадам навучання. Гэта і было ўзята ў аснову пры складанні праграмы. Выкарыстоўваліся ўсе магчымасці, усе рэзервы развіцця малодшага школьніка,

але так, каб не «адабраць» у яго гэты ўзрост — такая была задача.

Новая праграма навучання ў пачатковых класах не пазбаўляе вучняў дзяцінства, а дазваляе вучыць іх больш цікава, больш эфектыўна, больш натуральна.

Наведваючы ўрокі, мы пераконваліся, што нават першакласнікі могуць думаць абстрактна, могуць абагульняць, але для гэтага ім трэба накіпіць дастатковую колькасць фактаў. Вось чаму праграма ўдзяляе вялікую ўвагу назіранням, экскурсіям, усялякага роду даследніцкай дзейнасці дзіцяці.

«Ці пад сілу дзецям алгебра?» — хвалюцца бацькі.

Слова «алгебра» асабліва насцярожвае іх. Але ў пачатковых класах зусім не тая алгебра, якая палохае мам і тат. Прадстаўлены толькі элементы алгебры, нават не элементы, а літарная сімволіка. Навошта яна? Літарная сімволіка каштоўная тым, што перабудовы засваенне дзіцем паняццяў у арыфметычных дзеяннях і іх уласцівасцях, надаючы ім больш агульны сэнс.

Задачы з літарнымі дадзенымі накіроўваюць думкі дзяцей на лагічную структуру задачы, і гэта добра. Не трэба баяцца літарных знакаў. Самі па сабе яны прывабныя, захапляючыя, надаюць задачы больш цікавы, «інтрыгуючы» выгляд. Тым часам, якімі сумнымі здаюцца простыя лікі, стандартныя арыфметычныя прыклады. І вось тут надзвычай важна пераўтвараць структуру задачы, злёгка ўскладніўшы яе і замяніўшы лікі знакам, літарай. Гэта прымусіць вучня зірнуць на тое, што яму надакучыла, інакшымі вачыма, і «сумныя» прыклады зробіцца цікавымі.

Пры дапамозе літарнай сімволікі першакласнікі і другакласнікі рыхтуюцца да вывучэння ўраўненняў, роўнасцей, няроўнасцей і алгебраічных спосабаў рашэнняў задач. Для абазначэння невядомага ў першым класе выкарыстоўваюць толькі адну літару Х. Першакласнікі з задавальненнем рашаюць задачы з іксам, з цікавасцю знаходзяць першае і другое складаемае, знаходзяць адымаемае, надаючы ім больш агульны сэнс. Заданняў, якія дазваляюць ператварыць самыя сумныя практыкаванні ў захапляючую разумовую гульню, вялікае мноства. І тут усё залежыць ад настаўніка, ад яго метадаў. Значыць, галоўнае, — а мы хацелі яго выдзеліць асобна — гэта якасць вучэбнага працэсу. Дзеці з захапленнем займаюцца, калі педагог пазбягае крайнасцей — таго, што незразумела і непасильна для іх, і таго, што вельмі лёгка і даступна.

Раней увага вучняў сканцэнтравалася на асобных фактах, асобных правілах. Гэта, нібы аковы, стрымлівала дзіцячую думку. Сучасная методика, даючы вучню не толькі адзінкавыя факты, але ў даступнай меры абагульняючую тэорыю, тым самым нібы стварае «полюсы», паміж якіх набірае сілу думка.

Некаторыя бацькі баяцца перагрузкі дзяцей-першакласнікаў. Мы думаем, што гэта боязь не мае пад сабою падставы. Новая праграма, разлічаная на больш высокія разумовыя і фізічныя сілы, на актыўныя метады навучання, абавязкова дасць добры плён, забяспечыць дзецям паўнацэннае разумавае развіццё.

В. ЖУКОЎСКАЯ,
кандыдат псіхалагічных навук, дацэнт кафедры псіхалогіі Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага

СТАЖ ПЕДАГАГІЧНАЙ РАБОТЫ

Пры вызначэнні размераў ставак заробатнай платы настаўнікам, выхаватцям і іншым работнікам асветы ў педагагічных стаж залічваецца педагагічная, кіруючая і метадычная работа ў школах і іншых навучальных установах, выхаватцях і метадычных установах, а таксама на пастаянна дзеючых курсах, у органах народнай асветы, у органах, якія ажыццяўляюць кіраўніцтва навучальнымі ўстановамі і іншымі ўстановамі асветы. Гэта запісана ў Інструкцыі Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў СССР па пытаннях працы і заробатнай платы і Прэзідыума ВЦСПС ад 4 верасня 1964 года.

Напрыклад, калі выхаватцелька дзіцячага сада перайшла на работу ў школу, пазашкольную ўстанову або іншую ўстанову асветы, у стаж яе педагагічнай работы залічваецца ўвесь час работы на пасадзе выхаватцелькі ў дзіцячым садзе. Або: настаўнік ці выкладчык працаваў раней на інспектарскіх пасадах у Міністэрстве асветы або Міністэрстве вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі, пасля чаго перайшоў на работу ў школу. Работа ў гэтых арганізацыях і на гэтых пасадах уключаецца ў стаж работы па спецыяльнасці.

У педагагічны стаж залічваецца час работы на адказных пасадах у штаце партыйных і камсамольскіх органаў, у палітаддзелах і палітупраўленнях грамадзянскіх арганізацый, а таксама час прабывання ва Узброеных Сілах СССР і ў партызанскіх атрадах у перыяд Айчынай вайны.

Некаторыя віды работ або службы залічваюцца ў педагагічны стаж пры пэўных умовах. Так, час работы на кіруючых, інспектарскіх, інструктарскіх пасадах у арганізацыях прафсаюза работнікаў асветы, работа на выбарных пасадах у саветках і прафсаюзных органах, работа ў якасці старшыні калгаса, час работы ў камісіях па справах непаўналетніх, у дзіцячых пакоях міліцыі, час навучання ў аспірантуры (з адрывам ад вытворчасці), час прабывання ва Узброеных Сілах СССР залічваецца ў педагагічны стаж, калі гэтым перыядам не пасрэдна папярэднічала і за ім не пасрэдна ішла педагагічная дзейнасць.

Педагагічны стаж вылічваецца незалежна ад перапынкаў у педагагічнай рабоце і іх працягласці, але час гэтых перапынкаў у педагагічны стаж не залічваецца, апрача вымушанага прагону.

Улічваецца не толькі рабочы час, але і чарговыя і дадатковыя водпускі, перыяды, калі педагог хоць і не працаваў, але за ім захоўваліся месца работы і заробатная плата поўнацэнна або часткова (напрыклад, час хваробы), а ў некаторых выпадках і такія перыяды, за якія заробатная плата не выплачваецца (напрыклад, дадатковыя водпускі без аплаты, які прадастаўляецца жанчыне, пакуль яе дзіцяці не споўніцца год).

А. ХВАСТОУ,
кандыдат юрыдычных навук

НОВЫЯ КНІГІ

Раман Тармола. Міранка. Зборнік «Міранка» склалі новыя вершы і паэмы: «Далёгляд», «Хатынскі рэзвіем», «Навальнічны раён». Усхвалявана піша паэт пра сваё пасляваеннае дзяцінства, шчырыя, за-прывечаныя маці.

душэўныя радкі з лірычнай настроенасцю апеты родная прырода, каханне, ім адведзена шмат старонак зборніка. Новая кніга вершаў Р. Тармола—роздум нашага сучасніка аб сваім месцы ў жыцці, аб сваіх аднагодках—будаўніках светлага заўтра.

Алесь Якімовіч. Кастусь Каліноўскі. Новая апавесць А. Якімовіча прысвечана важнай падзеі ў гісторыі Беларусі — паўстанню 1863 года пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага. Аўтар стварыў праўдзівы расказ пра гераічнае паўстанне і яго слаўнага кіраўніка. У апавесці паказаны гістарычныя

асобы—Каліноўскі, Урублеўскі, Серакоўскі, Ражанскі. Есць і вобразы, створаныя аўтарам. Сярод іх значнае месца займае былы прыгонны хлопчык Язэп Валовіч—галоўны герой апавесці «Адкуль ліха на свеце».

Іван Навуменка. Тая самая зямля. Новы зборнік Івана Навуменкі як бы працягвае ранейшую тэму — барацьба савецкіх юнакоў і дзяўчат у гады Вялікай Айчыннай вайны. Праўда, калі раней пісьменнік расказваў пра ўдзел сваіх герояў у падпольнай і партызанскай барацьбе, то цяпер яго ўвага пераклучылася на

франтавыя будні. Большасць новых апавяданняў паказвае наш сённяшні дзень.

Мікалай Гарула. Наследнікі. Гэта зборнік п'ес, пастаўленых тэатрамі рэспублікі ў розныя гады. П'еса «Другі вораг»—антыфашысцкая. Яна ўваскрэшае адну са старонак гераічнай барацьбы беларускага народа супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Камедыя «Москвич-408» — вясёлае лірычнае апавяданне пра бескарыслівае каханне і дружбу, якія супрацьстаяць дробнаўласніцкім тэндэнцыям. У цэнтры камедыі «Месьці Половинкина» — тып самадура, кар'ерыста і прыстасаванца.

КУБАЧКІ З ДРАНАЙ БУЛЬБЫ

15 сырых бульбін, 5 вараных бульбін, соль, 1 ст. ложка масла, 1/2 шклянкі смятаны.

Надраць сырой бульбы, выціснуць праз марлю, дадаць расцёртую вараную бульбу, соль і замясіць цеста. Браць па невялікім кавалачку цеста, скачаць шарыкі і з аднаго боку зрабіць пальцам паглыбленне. Варыць у падсоленай вадзе 15 мінут.

Перад падачай на стол кубачкі напоўніць растопленым маслам са смятанай або скваркамі.

ЛІТОЎСКІЯ СТРАВЫ

„ЦЭПЕЛІНАЙ“

15 сырых бульбін, 5 вараных бульбін, соль.

Для фаршу: 400—500 г ялавічыны, 1 цыбуліна, 1/4 ст. ложка тлушчу, молаты перац.

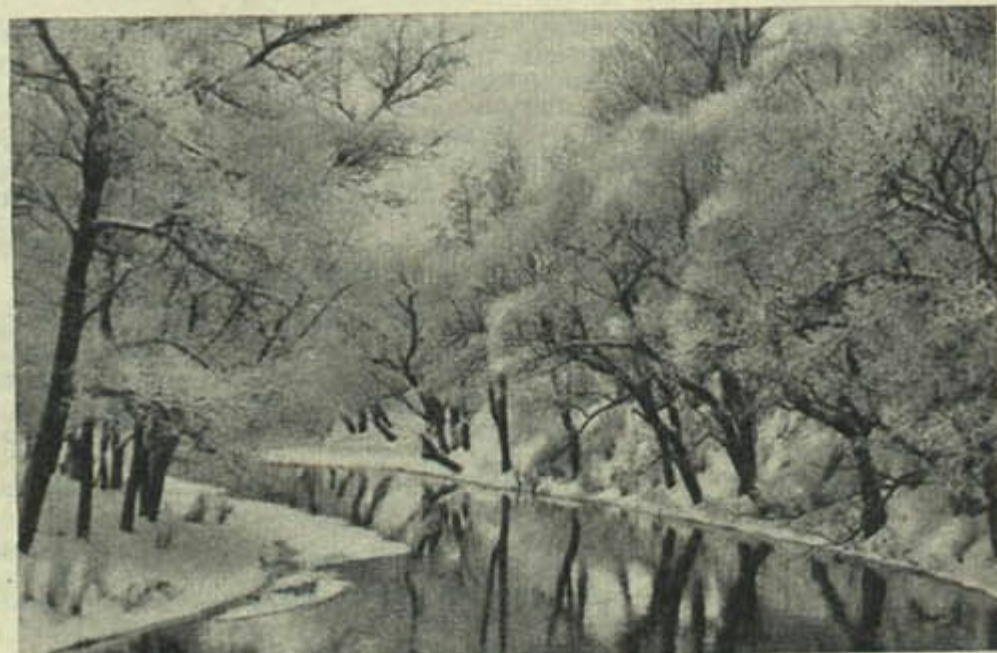
Для соуса: 70 г сала, 1 цыбуліна, 2—3 ст. ложка смятаны.

Абабраную і памытую бульбу нацерці, выціснуць сок праз марлю, дадаць да сырой бульбы расцёртую вараную бульбу, па смаку солі і ўсё добра перамяшаць. Узяць кавалкі вагой 70—80 г, рас-

Зімой у вёсцы.
Фота Н. Барысенкі.

ЗІМА

Іней.
Фота М. Касперскага.

Ба 5098

ціснуть іх між далоняў, на сярэдзіну пакласці фарш, краі злучыць і зрабіць авальныя «цэпелінай». Апускаць па адным у падсолены вар (вада павінна ўвесць час кіпець) і, асцярожна памешваючы, варыць 25—30 мінут.

Выбраць з вады, пакласці на падагрэтае блюда і паліць салам, падсмажанай цыбуляй і смятанай.

Фарш робяць з сырага або варанага мяса, сала, пячонкі або тварагу.

Мясны фарш. Ялавічыну або свініну (сырую або вараную) прапусціць праз мясарубку, дадаць падсмажаную на тлушчы цыбулю, молаты перац, соль, крыху булёну і добра перамяшаць.

Фарш з сала. 150 г сала нарэзаць прадаўгаватымі кавалачкамі, пасыпаць перцам, можна дадаць дробна пасечаную вяндліну або абсмажаныя крошкі чорнага хлеба, добра перамяшаць.

Тварожны фарш. 500 г тварагу добра расцерці, дадаць 1 яйка, крыху солі, цукру і перамяшаць.

Гатовыя цэпелінай паліць растопленым маслам са смятанай.

БОРШЧ ЛІТОЎСКІ

У халодную ваду пакласці ялавічыну, пасаліць, закіпяціць і зняць пену. Дадаць

па смаку цыбулю, сельдэрэй і лаўровы ліст. Варыць 1 гадзіну, затым пакласці кавалак свежай або вэнджанай свініны, некалькі сушаных баравікоў і пару цыбулін. Праз некаторы час выняць прыправы і ўліць бурачны або хлебны квас, дадаць дробна нарэзанае і абваранае бацвінне буракоў, шчаўе або шпінат (шчаўе і шпінат не трэба абварваць).

Боршч вельмі смачны, але па жаданні можна яшчэ ўліць $\frac{1}{2}$ літра смятаны.

ЛІТОЎСКІ СЫР

6 літраў малака, 4 літры сыраквашы, 1—2 жаўткі, 100 г масла, па смаку соль, крыху цукру.

Сыраквашу нагрэць да $+38^{\circ}\text{C}$, а калі ўтворацца тварог, выціснуть сыроватку, тварог працерці праз сіта. Закіпяціць малако, дадаць у тварог і паставіць, каб выдзелілася сыроватка. Затым тварог пакласці ў трохвугольны мяшчок і выціснуть. Тварожную масу пакласці ў падагрэтую каструлю і ўставіць у пасуду з гарачай вадой. Дадаць жаўткі, масла, цукар і добра перамяшаць. Праз некаторы час пакласці масу ў мяшчок, завязаць, пакласці пад груз і пакінуць у каструлі, апушчанай у міску з халоднай вадой. Праз 5—6 гадзін выняць.

ГУМАР

— А чаму вам сын не дапаможа?
— Ен жа ў мяне такі слабенькі...

— Бабуля, я да цябе прыйду на абед, бо татка сёння сам гатуе.

Мал. А. Чуркіна.

На першай старонцы вокладкі: камсорг ткацкай вытворчасці Вера Уласікава і ткачыха Галя Макаранка з Віцебскага дыянавага камбіната.

Фота Ул. Вяхоткі.

Галоўны рэдактар **М. І. КАРПЕНКА**. Рэдакцыйная калегія: **М. Н. БАРСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, М. А. ЖЫДОВІЧ, М. С. КОНАВА, Р. У. КУДРЭВІЧ, Л. П. МАРЫНКЕВІЧ, Р. С. ПІЕНАВА, А. П. Ус, В. А. ЧАРНЯЎСКАЯ.**

Адрас рэдакцыі: Мінск, Ленінскі праспект, 77.
Тэлефоны: галоўнага рэдактара—32-20-51, адказн. сакратара, аддзела прамысловасці—32-38-14, аддзела сельскай гаспадаркі і культуры—32-38-24.

Мастацкае афармленне **Ю. У. Пучынскага**.
Тэхнічны рэдактар **І. А. Цылаў**. Карэктар **І. Л. Паўлава**.
Журнал «Работница и крестьянка» на беларуском языке. Издание ЦК КП Белоруссии.

АТ 08099. Здадзена ў набор 31/XII-71 г. Падп. да друку 26/I-72 г.
Друк. арк. 5,5. Аўт. арк. 7,3. Фармат 60×90 $\frac{1}{4}$.
Дадатак—выкрайка. Тыраж 358316 экз. Зак. 680. Цана 15 кап.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі. Мінск.

На лесвіцы.

Ба 5098

СБОРНИК
608Р
Т. 1. 1971

Цена 15 кап.

74995